

Oslo speilet

5 Nye reisevaner:
Oslofolk kjører mindre
bil og færre eier egen bil

15 Hvordan er det
å være 10–12 år
i Groruddalen?

27 Ulik befolkning,
ulike behov

37 Idrett står sterkt
i Oslo – men
hvorfor er ikke alle med?

OSLOSPEILET ble utgitt første gang i 1991 og presenterer sentral informasjon og faktabaserte analyser til bruk for kommunens politiske og administrative ledelse og andre interesserte.

Ansvarlig redaktør: Kommunaldirektør Arild Sundberg, Byrådsavdeling for finans

Redaksjon: Nils Petter Strand og Silje Ohrem, Byrådsavdeling for finans

Forsidefoto: Michael715 / Shutterstock

Layout og produksjon: 07 Media AS

Kontakt: Oslo kommune, Byrådsavdeling for finans, Rådhuset, 0037 OSLO

e-post: oslostatistikken@byr.oslo.kommune.no

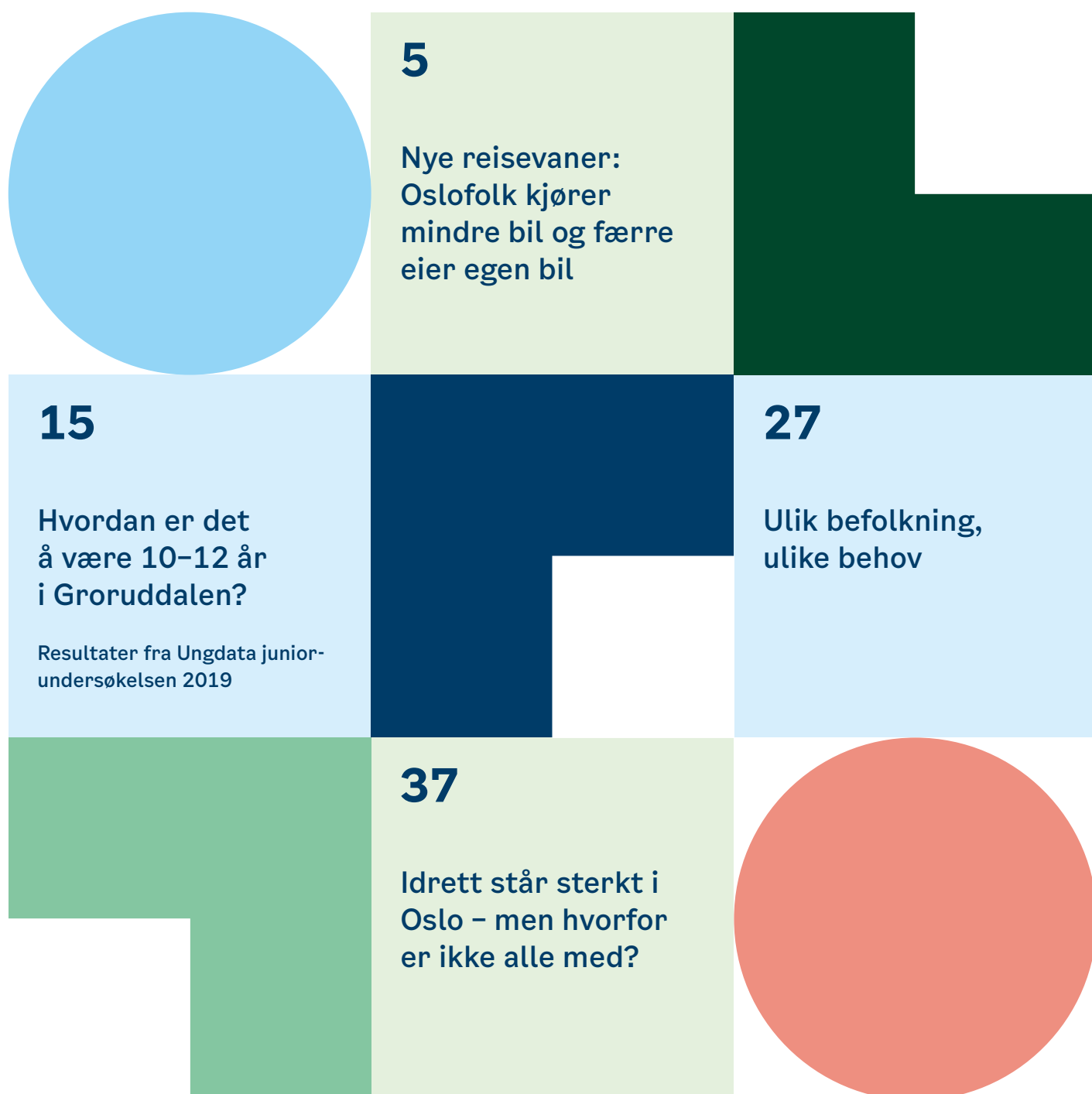
Tidligere utgaver av Oslospeilet finner du på www.oslo.kommune.no/oslospeile

” Her har man **vokst opp** og **bodd**
i over **TUSEN** år
En **storby** i en skog
Innerst i en fjord
Nesten seksti grader nord
Og i natt, igjen
Er vi **ALLE** under samme sky
Her er du **aldri alene**
Vi sovner til lyden av **samme** by
Sankt Halvard **passer på** hele byen **NÅ**

No. 4 - Oslo forteller

Innhold

Nye reisevaner: Oslofolk kjører mindre bil og færre eier egen bil

Andelen husholdninger som ikke eier bil øker, og folk i Oslo kjører mindre bil enn tidligere. Kunnskap om Oslofolks nye reisevaner er avgjørende for videre samfunnsplanlegging.

Av Hilde Solli, Klimaetaten

Takk til Bymiljøetaten ved Siv Linette Solheim Grann og Gaute Lerstad Thorsnes, Oslopakke 3-sekretariatet ved Kyrre Gran og Ruter ved Gylve Aftred-Sandal og Tor Arne Wanebo for innspill i arbeidet med artikkelen

Befolkningen i Oslo og kommunene rundt vokser. Det betyr flere reiser i og gjennom byen. Hva flere mennesker og flere reiser betyr for Oslo er helt avhengig av hvordan folk reiser. Oslo kommune har både ambisiøse klimamål og krevende mål for mindre biltrafikk¹. Sammen med omkringliggende kommuner og staten er det et felles mål at veksten i reiser skal skje med gange, sykkel og kollektivt – ikke med bil. Hvordan vi reiser har stor betydning både for plassen på veiene og utslipp, men også for hvordan byen oppleves, for trafikksikkerheten og for folks helse. I denne artikkelen ser vi på utviklingen i reisemønster og trafikk for de siste årene.

Hvordan har reisemønsteret til befolkningen utviklet seg?

Folk i Oslo kjører mindre bil enn tidligere

Menneskers reisevaner endrer seg over tid. Dersom vi sammenligner tall fra de nasjonale reisevane-

Sammenheng

- Folk i Oslo kjører mindre bil i dag enn de gjorde tidligere, samtidig velger flere å reise kollektivt eller sykle.
- På de fire årene fra 2014 til 2018 gikk trafikken over bomringen ned med fire prosent.
- Nytt bompengesystem ble innført i juni 2019. Effekten så langt ser ut til å være lavere enn beregninger i forkant viste.
- En lavere andel oslohusholdninger eier bil enn tidligere, og det blir stadig høyere andel elbiler i bilparken.
- Kollektivtrafikk er det transportmidlet som har hatt størst vekst. Det er særlig de unge som reiser kollektivt.
- Ruters undersøkelse om kollektivtilbudet viser at folk aller helst ønsker seg økt frekvens, mindre ventetid, mer pålitelighet og færre bytter.
- Det er mange som går i Oslo, men andelen gangturer har gått litt ned.
- Mikromobiltet var tydelig i bybildet sommeren 2019 og mange prøvde elsparkesykkel. Dette ga en liten nedgang i kollektivtrafikken i sentrum i sommermånedene, men påvirker i liten grad transportmiddelfordelingen for øvrig.

¹ Målet er å redusere klimagassutslippene med 95 prosent og biltrafikken med 1/3. Målene er tidligere vedtatt i forbindelse med Energi og klimastrategi for Oslo Klima- og energistrategi for Oslo (vedtatt i bystyret 22.6.2016 på bakgrunn av byrådsak 156 av 26.06.2015) – og blir videreført i ny Klimastrategi for Oslo mot 2030 – Byrådsak 214 av 08.08.2019

Foto: 07 Media

undersøkelsene i 2014 og i 2018 reiser folk i Oslo mer kollektivt, de sykler mer og de reiser mindre med bil.²

I Oslo var det fem prosentpoeng færre som reiste med bil på sine daglige reiser i 2018 enn i 2014. De unge, 13–24 år, reiser mest miljøvennlig, noe som kan forklares ved at denne gruppa i mindre grad har bil og førerkort. Det er gruppa over 67 år som kjører mest bil. For denne gruppa var 38 prosent av de daglige reisene i 2014 som bilfører, andelen var sunket til 35 prosent i 2018. Vi ser at endringen i reisemønster er ganske lik for alle aldersgrupper. Folk i alle aldersgrupper gikk litt mindre i 2018 enn de gjorde i 2014, samtidig reiste de mer kollektivt og syklet litt mer.

I perioden 2014–2018 vokste befolkningen i Oslo med vel 39 000 personer, eller 6 prosent. Det gjør at det er flere mennesker som reiser i Oslo. I 2014 hadde Oslos befolkning i gjennomsnitt 3,21 reiser per dag. På grunn av innsamlingsmetoden i den nasjonale reisevaneundersøkelsen har vi ikke sammenlignbare tall for antall reiser i 2018. Folk kan ha færre daglige reiser i 2018 enn i 2014. Dersom vi likevel forutsetter at alle reiste like mye i 2018 som i 2014 (i gjennom-

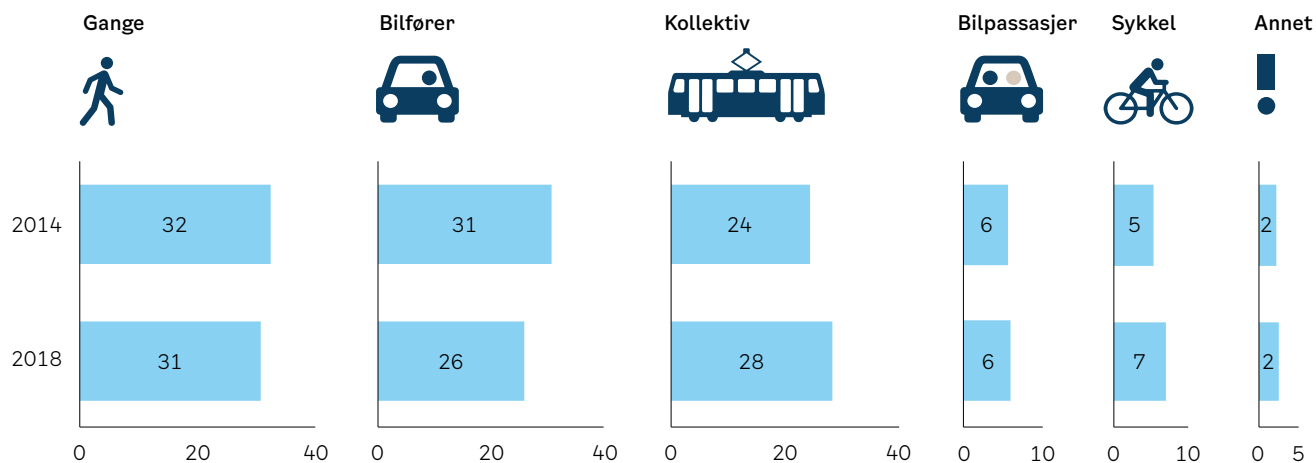
² Resultatene vektet på geografi, alder, kjønn, ukedag og måned. Når det gjelder Oslo/Akershus er det flere måneder i RVU 2018 med relativt få intervjuer. I tillegg er noen aldersgrupper sterkt overrepresentert i månedene med få intervjuer. Når dataene vektet med nasjonalt tilpasset vekt, gir dette til dels skjeve utslag på noen variabler. Uvektet resultat ser ut til å gi en mer korrekt svarfordeling. Vi har derfor valgt å vise uvektede resultater for Oslo og Akershus. Dette er ikke en ideell løsning, men likevel bedre enn å benytte nasjonal vekt.

Den nasjonale reisevaneundersøkelsen (RVU)

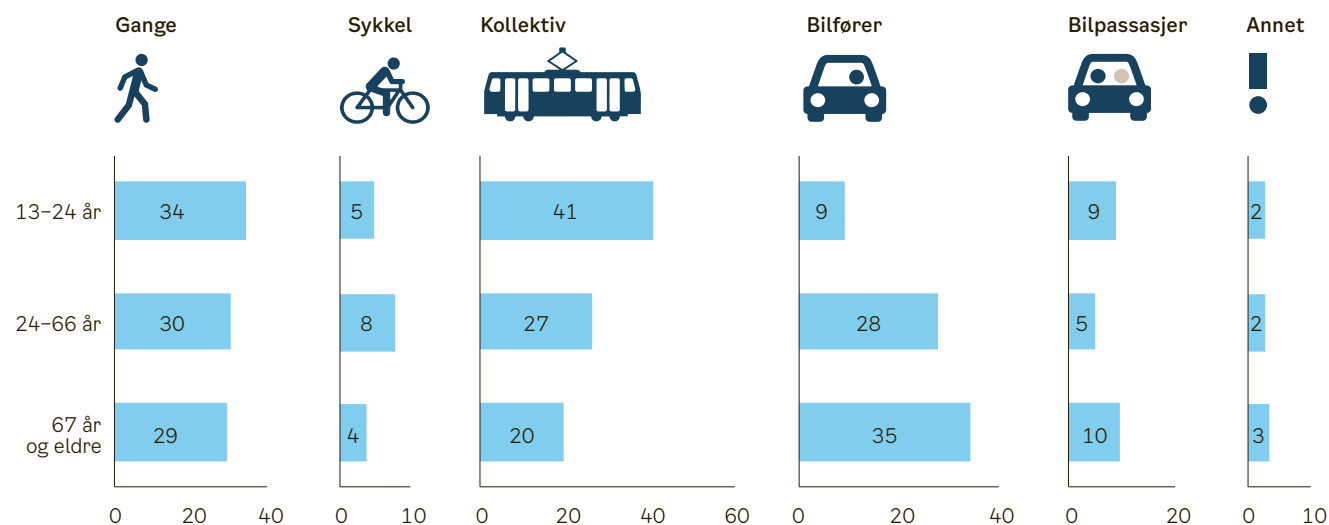
De nasjonale reisevaneundersøkelsene har blitt gjennomført med jevne mellomrom siden 1985. I 1995 vedtok Stortinget at det skulle gjennomføres reisevaneundersøkelser hvert fjerde år. Undersøkelsene er gjennomført på omtrent samme måte, og vi kan derfor sammenligne resultatene for å se om reisevanene endrer seg over tid (hentet fra: <https://www.vegvesen.no/fag/trafikk/transport/reisevaner>). Fra 2016 ble det gjennomført kontinuerlige RVUer i Norge. Den nåværende RVU-perioden er **RVU 2016-2019**. Utvalget består et nasjonalt utvalg og regionale tilleggsutvalg i utvalgte kommuner. Tilleggsutvalgene finansieres også av kommuner og fylkeskommuner. For 2018 er det gjennomført 3989 intervjuer i Oslo kommune. Dataene for 2018 er hentet ut fra Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2016–19. Undersøkelsen er finansiert av Samferdselsdepartementet, Statens vegvesen, Jernbanedirektoratet, Nye veier AS, Kystverket og Avinor. Data er samlet inn av Epinion og data er i anonymisert form stilt til disposisjon av Statens vegvesen på vegne av transportvirksomhetene. Verken transportmyndighetene eller Epinion er ansvarlig for analysen av dataene, eller tolkninger gjort her. Urbanet Analyse har sammenstilt resultater på oppdrag fra Klimaetaten.

Den nasjonale reisevaneundersøkelsen teller alle reiser en person har foretatt på en dag. Reisene avgrenses og defineres ut fra formålet med reisen. Skal du til butikken (formålet er å handle) er det en handlereise. Leverer du i barnehagen er det en følgereise. En reise fram og tilbake er to reiser. Lengden på en gjennomsnittreise i Oslo kommune var i den nasjonale reisevaneundersøkelsen 10,8 kilometer i Oslo kommune – mens medianverdien for en reise i Oslo derimot var 3 kilometer. Det betyr at halvparten av reisene var kortere en 3 kilometer og halvparten av dem var lengre. Bak gjennomsnittstallet skjuler det seg dermed noen lange reiser. Det er laget en grundig analyse av reisevanedata fra 2013/14 – men fra den nyeste nasjonale reisevaneundersøkelsen har vi foreløpig bare hovedtall.¹

¹ PROSAM (2015). *Reisevaner i Osloområdet. En analyse av den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2013/14*. PROSAM Rapport 218.

Figur 1. Reisemiddelfordeling blant bosatte i Oslo. 2014 og 2018. Prosent.

Kilde: Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2014 og 2018

Figur 2. Reisemiddelfordeling per aldersgruppe blant bosatte i Oslo. 2018. Prosent.

Kilde: Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2018

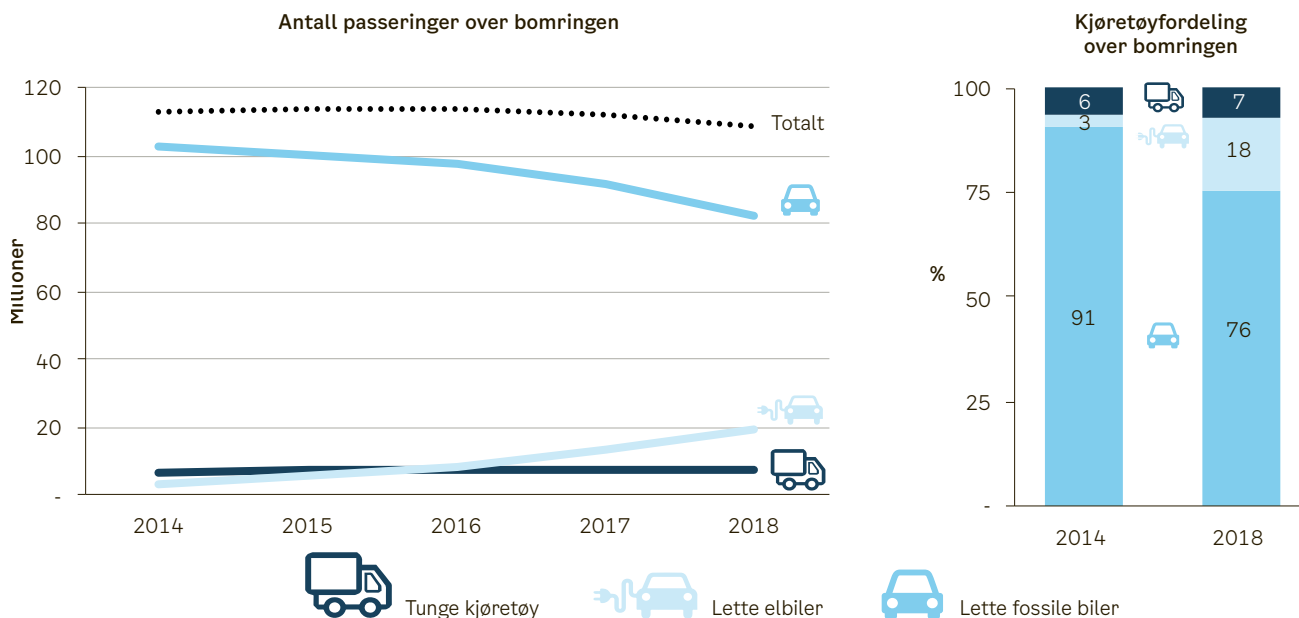
snitt 3,21 reiser per dag)³ ville det i 2018 vært 125 000 flere reiser samlet i Oslo per dag enn i 2014. På tross av dette var trafikken på vegene i 2018 litt lavere enn i 2014, målt med Statens vegvesen sin vegtrafikkindeks.⁴ Også reisevanedataene viser at færre av reisene som gjøres i Oslo er med bil.

³ PROSAM (2015). *Reisevaner i Osloområdet. En analyse av den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2013/14*. PROSAM Rapport 218. Figur 22.

⁴ Med 2007 som referanse (100,00, var indeksen i 2014 100,74 og i 2018 98,62). Tall fra Ruter sine årsrapporter. Ruter.no

Innbyggerne velger i større grad kollektivtrafikk og sykkel enn tidligere. Biltrafikken, målt med vegtrafikkindeksen, var faktisk lavere i 2018 enn den var i helt tilbake i 2007 – selv om befolkningen i Oslo fra 2007 til 2018 økte med omtrent 125 000 personer.

En annen måte å måle trafikkmengden på er ved passeringer over bomringen (se figur 3). I perioden fra 2014 til 2018 gikk trafikken over bomringen ned med fire prosent (tall fra Fjellinjen, egen analyse).

Figur 3. Passeringer over bomringen etter type kjøretøy 2014–2018, og kjøretøyfordeling i 2014 og 2018.

Kilde: Fjellinjen

Mindre trafikknedgang enn forventet av endringer i bomsystemet i juni 2019

Politikerne i Oslo og Akershus bestemte i 2016 at bompengesystemet skulle endres gjennom tre trinn. Det første trinnet var i 2017, med innføring av tids- og miljødifferensierte bompenger. På forhånd var det beregnet at de totale endringene i bompengesystemet skulle gi en trafikknedgang over bomsnittene med 16 prosent sammenlignet med 2015.⁵ Trinn 1 ga en nedgang på om lag 4,8 prosent⁶.

Trinn 2 ble innført i juni 2019. Da fikk Oslo en indre bomring med to armer og bygrensebommer på alle sider av byen. Dette ga over femti flere bomstasjoner – og dermed en stor økning i antall bompasseringer fra mai til juni. Siden det var så mange helt nye bomstasjoner er det et brudd i tidsserien som følger trafikken fra mai til juni 2019 – og tidsserien i figur 3 kan dermed vanskelig videreføres. Det er foreløpig vanskelig å vurdere samlet effekt av endringen.

Analysen fra Oslopakke 3-sekretariatet viser at det etter trinn 2 er redusert trafikk over bygrensen på grunn av nedgang i trafikk mot Romerike. Over Osloringen har trafikken økt litt, noe som er naturlig da prisen for å passere denne ringen har gått ned.

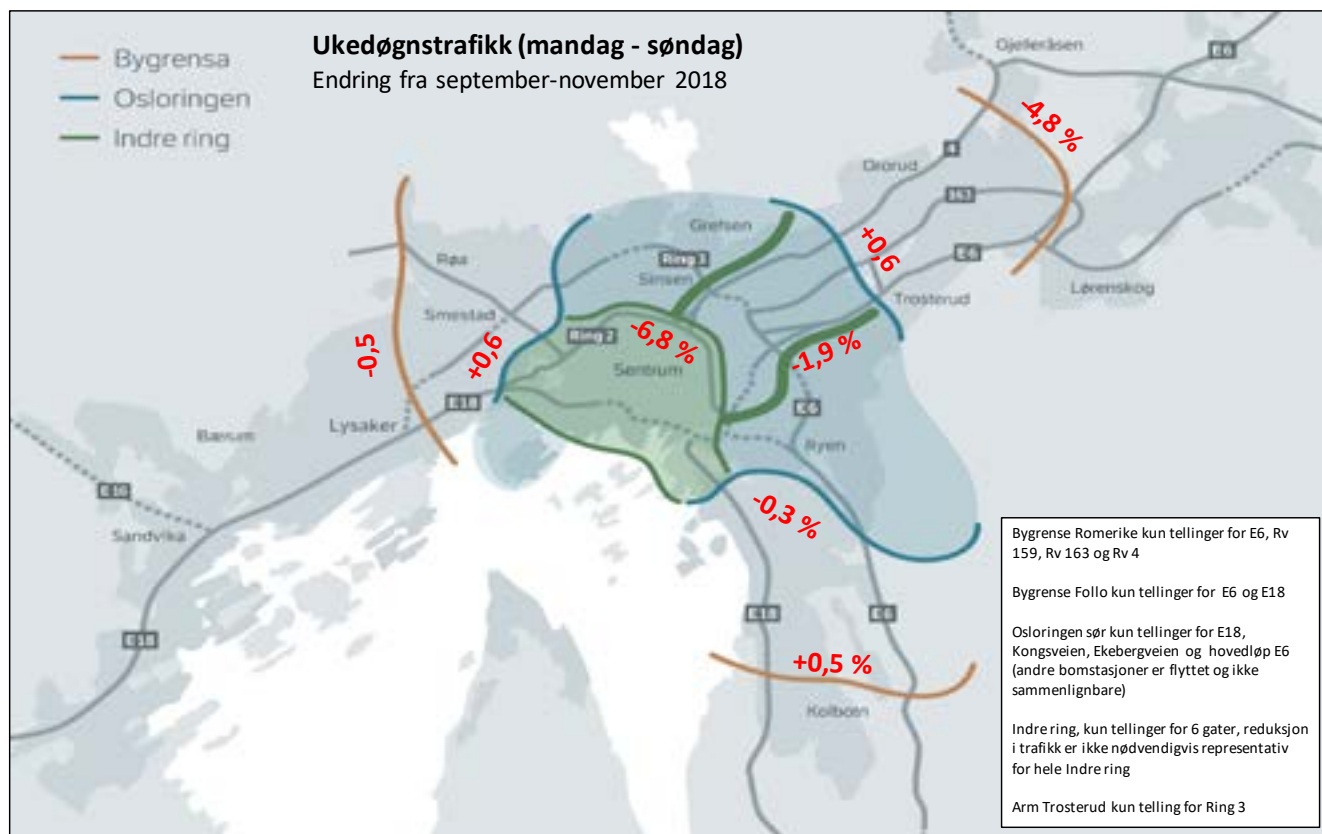
Over indre ring har trafikken gått ned, men det er usikkerhet knyttet til dårlig datagrunnlag i indre ring. Samlet sett har trinn 2 trolig gitt en liten trafikknedgang på omtrent 1 prosent. En siste endring, trinn 3, i bompengesystemet blir innført sommeren 2020. Da får elbilene høyere betaling. Foreløpig ser det altså ikke ut som endringene i bompengesystemet har gitt den trafikkreduksjonen som var beregnet.

Folk eier i mindre grad bil enn før

En mindre andel av befolkningen i Oslo hadde tilgang på bil i 2018 enn i 2014. I 2014 var det 32 prosent av befolkningen i Oslo som ikke hadde bil, 51 prosent sa at de hadde én bil og resten hadde to eller flere biler. I 2018 sa 36 prosent at de ikke hadde bil i husholdningen og 47 prosent hadde én bil. Ved utgangen av 2019 var det registrert 261 034 biler i Oslo, som var en oppgang på 1,1 prosent sammenlignet med året før (tall fra Opplysningsrådet for veitrafikken, OFV). Den var dermed det samme som befolkningsveksten. Disse tallene kan tyde på at folk i Oslo er mindre avhengig av å eie bil nå enn det de var tidligere, men det trenger ikke å bety dette. Ruter spør om avhengighet av bil i sin reisevaneundersøkelse (MIS), og svarene her tyder på at bildet kan være mer nyansert. I 2015 var det 22 prosent som svarte at de var avhengig av bil i hverdagen. I 2018 var denne andelen steget til 29 prosent – i 2019 var det 28 prosent som svarte dette.

⁵ COWI m.fl. (2017). Virkninger av revidert avtale Oslopakke 3

⁶ Oslopakke 3-sekretariatet (2018). Trafikkutvikling per oktober 2018 etter innføring av trinn 1 i Oslopakke 3

Figur 4. Endring i ukedøgnsstrafikk fra sept.–nov. 2018 til sept.–nov. 2019

Kilde: Oslopakke 3 <https://www.vegvesen.no/vegprosjekter/oslopakke3/Nyhetsarkiv/utviklingen-i-biltrafikken-i-oslo-etter-trinn-2>

Fram til 2017 var det et jevnt fall i de som svarte at de kjørte bil til daglig, før tallet har steget igjen de siste årene.⁷

Tabell 1. Bilhold. Andel med tilgang til bil i husholdningen.

	2014	2018
Uten bil	32 %	36 %
1 bil	51 %	47 %
Herunder andel med elbil	*	6 %
2 biler eller mer	17 %	17 %
Herunder andel med minst 1 elbil	*	37 %

* Ikke hentet ut da elbilandelen er for liten

Kilde: Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2014 og 2018.

Stadig større andel elbiler

Av de som bodde i en husholdning med tilgang på bil i 2018 var det 85 prosent som bare hadde bil som gikk på fossilt drivstoff. I 2014 gjaldt dette nesten alle (98 prosent). I dag er det dermed en del, nærmere bestemt 6 prosent, som bare har elbil – uten å ha en fossilbil⁸ i tillegg.

Hvis vi måler elbilandelen over bomringen var den 3 prosent i 2014 og 18 prosent i 2018. Elbilene kjører mer over bomsnittene enn bensin- og dieselbiler. Elbilene utgjorde 13 prosent av Oslobefolkningens personbiler i 2018, men som vi ser er andelen elbiler over bomringen høyere enn den er i bilholdet. I 2019 utgjorde elbilene 17 prosent av bilparken i Oslo, men stod for 21 prosent av trafikken over bomringen, og 23 prosent av de lette kjøretøyene over bomringen.

⁷ Ruter sin MIS undersøkelse.

⁸ Med fossilbil menes bil som er drevet med fossilt drivstoff, altså bensin og diesel.

Foto: Colourbox

At elbilene blir brukt mer enn fossilbilene kan ha ulike årsaker. De som er avhengig av bil i hverdagen kjøper kanskje elbil i større grad enn de som bare bruker bilen av og til. Elbilen har lavere drivstoffkostnader og betaler mindre i bomringen og for parkering. Det koster dermed mindre å bruke elbilen når du først har den.

Ruters brukerundersøkelse viser at folk som har elbil reiser mindre kollektivt enn dem som har fossilbil. I 2018 var andelen som reiste kollektivt i hele Ruters område (Oslo og tidligere Akershus) 23 prosent blant fossilbileierne, men 16 prosent blant elbileierne. De som har elbil er noe mindre fornøyd med kollektivtrafikken enn de som eier fossilbil. De som ikke har bil i det hele tatt er mest fornøyd.

En analyse Norconsult har gjort på oppdrag fra Klimaetaten viser hvordan dette kan slå ut i framtiden. Det er forventet en vekst i elbilandelen framover. En referansebane – eller potensiell framskrivning av elbilandelen framover – ⁹ gir en elbilandel på 63 prosent i personbilparken i 2030. Norconsult sin analyse viser at elbilene da trolig vil stå for 70 prosent av trafikkarbeidet.¹⁰

Folk reiser mer kollektivt og de er fornøyd

Det har vært en sterk vekst i kollektivreiser i Oslo fra 2014 til 2018. I 2018 hadde Ruter 21 prosent flere passasjerer i Oslo enn i 2014. Folk flest er fornøyd med kollektivtilbudet og i de siste årene har befolkningstilfredsheten ligget stabilt rundt 74 prosent.⁷

Vi så av reisevanetallene at det særlig er de unge som reiser mye kollektivt. I aldersgruppa 13 til 24 år er over 40 prosent av reisene kollektivreiser. I den eldste gruppa, blant de over 67 år, er bare 20 prosent av reisene kollektivreiser.

Folk oppgir at flere avganger (økt frekvens) er den forbedringen i kollektivtrafikken som har størst betydning for dem, dernest kommer mulighet for å reise direkte, gangavstand fra bolig, ventetid mellom bytter og punktlighet.⁷ Folk oppgir med andre ord pris som mindre viktig enn disse faktorene.

⁹ Dette er referansebanen som er utviklet av TØI. Fridstrøm, L. (2019). Framskrivning av kjøretøyparken i samsvar med nasjonalbudsjettet 2019. TØI rapport 1689/2019. Referansebanen for elbilandel er også brukt som grunnlag for referansebanen som ligger til grunn i Oslo kommunes klimabudsjett: Cicero (2019). Referansebane og framskrivning for Oslos klimagassutslipp mot 2030. Revisjon mai 2019. (Report 2019:08)

¹⁰ Norconsult (2020). Klimavennlig trafikantbetaling i Oslo. Virkninger på klimagassutslipp og trafikk.

I 2019 har påliteligheten vært spesielt utfordrende for Ruter. Dette skyldes framkommelighetsproblemer i Oslo sentrum (Ruter sin årsrapport for 2019, kommer våren 2020).

Analyser gjort av Plan- og bygningsetaten viser at 89 prosent av befolkningen i Oslo bor 300 meter eller nærmere et stoppested som har kollektivavganger hver time.¹¹ Hver time er ikke veldig ofte. I følge reisevaneundersøkelsen fra 2014 oppga 30 prosent av befolkningen i Oslo at de hadde under 500 meter avstand til kollektivtransport med minst 8 avganger hver time, mens ytterligere 40 prosent hadde enten under 500 meter og fire avganger i timen eller under 1 kilometer og åtte avganger i timen.³

Flere sykler

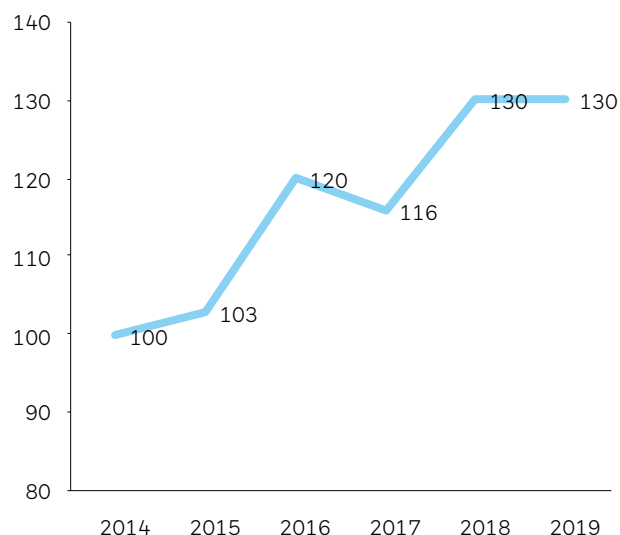
I 2018 foregikk 7 prosent av de daglige reisene i Oslo med sykkel. Vi så av reisevanedataene i figur 1 at en større andel svarte at de syklet i 2018 enn i 2014. Bymiljøetatens sykkelindeks viser den samme utviklingen (figur 5). Sykkelindeksen er basert på tellepunkter plassert ulike steder i byen, og alle tellepunktene teller sykler som passerer. Indeksen måler utviklingen sammenlignet med 2014. Nivået for sykling i tellepunktene for 2014 er dermed satt til 100 – alle tall over 100 er da en økning. 130 på indeksen betyr at sykkeltrafikken har økt med 30 prosent sammenlignet med 2014.

Folk sykler mer om sommeren enn om vinteren – men stadig flere svarer at de sykler både sommer og vinter. Bymiljøetaten har gjennomført egne reisevaneundersøkelser høsten 2013 og høsten 2017. Undersøkelsene viser:

- I 2013 sa 32 prosent at de syklet minst ukentlig om sommeren, 6 prosent sa de syklet minst ukentlig om vinteren.
- I 2017 sa 41 prosent at de syklet minst ukentlig om sommeren, mens 10 prosent sa de syklet minst ukentlig om vinteren.
- De fleste sykler minimum fra tid til annen, og andelen som aldri sykler har gått ned. I 2013 oppga 36 prosent at de aldri syklet, mens i 2018 var det 30 prosent som sa de aldri syklet.

Bymiljøetatens undersøkelser viser også at andelen som mener at Oslo er en god by å sykle i har økt, fra

Figur 5. Bymiljøetatens sykkelindeks. Utvikling i antall sykkelpasseringer ved tellepunkter. Indeks: 2014=100.

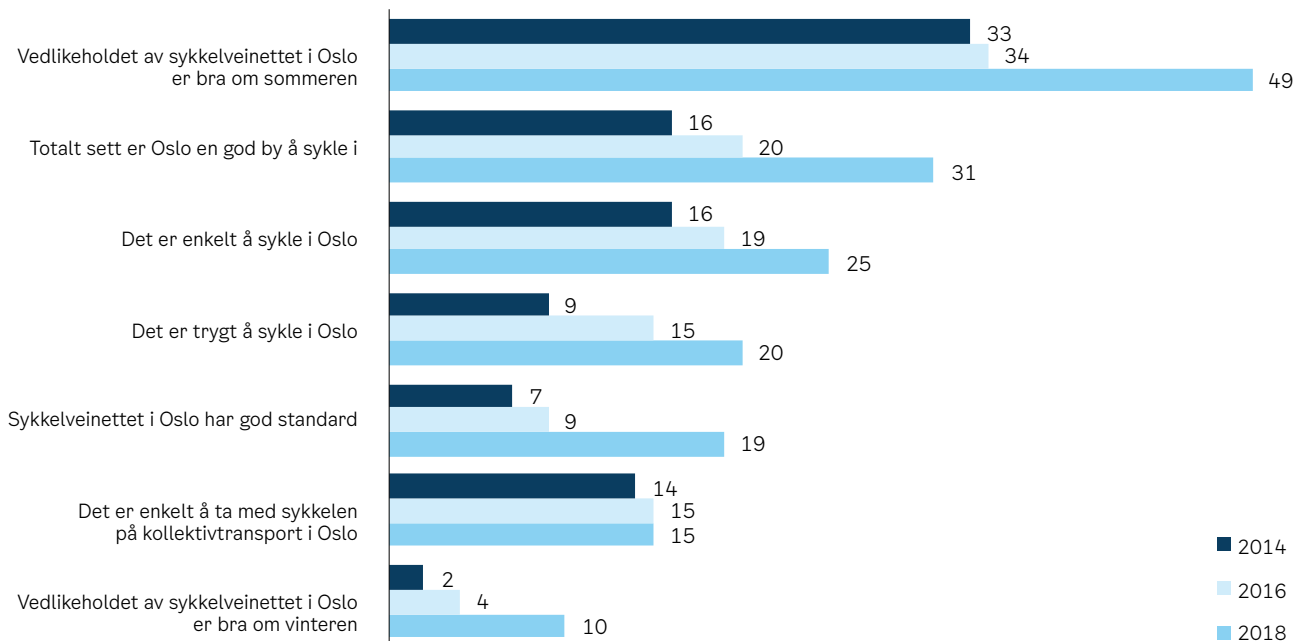
Kilde: Bymiljøetaten

Et av mange faste tellepunkter for sykkel i Oslo.

Foto: 07 Media

¹¹ Analysegrunnlaget er antall avganger på en ukedag mellom 07.30 – 08.30, 03/2018. Befolkningen per 01.01.2018.

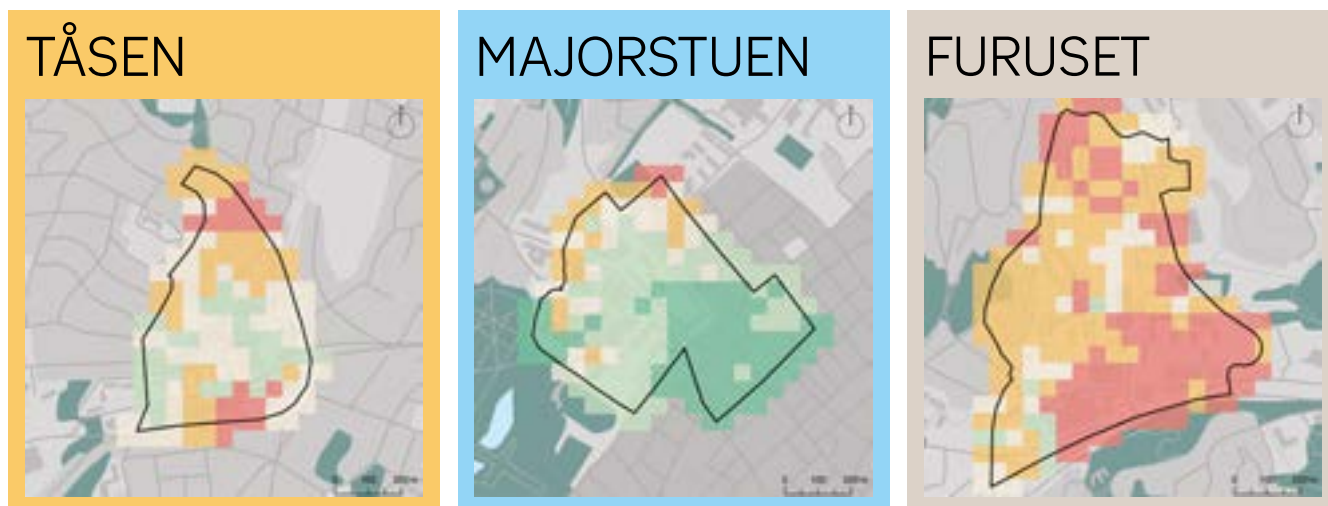
Figur 6. Andel enige i påstander om sykkeltilbud.

Kilde: Opinion (2018). Holdningsundersøkelsen om sykling i Oslo

16 prosent i 2014 til 31 prosent i 2018. Folk synes det er tryggere og enklere å sykle enn de gjorde for noen år tilbake og de er mer fornøyd med sykkelveinettet og vintervedlikehold.

Folk går mye, selv om de går litt mindre enn før

Resultatene fra reisevaneundersøkelsene viser at folk gikk litt mindre i 2018 enn de gjorde i 2014. Samtidig er det en stor andel som går. Gange utgjør over en tredjedel av reisene. Ipsos lagde i februar i 2019 en holdningsundersøkelse om gange på oppdrag fra

Figur 7. Gangvennlighet/gjennomstrømningsfaktor. Skala på fem nivåer fra ikke gangvennlig (rødt) til svært gangvennlig (grønt).

Kilde: COWI. Kartlegging av gangvennlighet i Oslo, juni 2019. (upubliseret)

Foto: 07 Media

Bymiljøetaten¹². Denne undersøkelsen viser at folk oppgir at de ofte går når de gjør ærend, for eksempel til butikk, bibliotek eller lege. To av tre går til slike formål tre til sju ganger i uka.

Folk som eier bil går litt mindre enn de som ikke eier bil, mens de som har sykkel eller månedskort går mye. Undersøkelsen til Ipsos viser at folk går mer når de har kort avstand til nærsenter. Blant de som har under fem minutter å gå er det 77 prosent som går mye i hverdagen, men for de som har over 15 minutter er denne andelen 56 prosent. En annen analyse gjort på oppdrag fra Bymiljøetaten viser at det er stor forskjell på gangvennlighet ulike steder i byen.¹³ Gangvennlighet er her målt som antall målpunkt du kan nå dersom du går 500 meter fra et vilkårlig sted i analyseområdet. I en slik analyse er områder der det er mange ulike veier og alternativer mer gangvennlig enn områder med mange blindveier og ringveier.

Er «mikromobilitet» en ny trend?

Sommeren 2019 opplevde mange at byen var full av elsparkesykler. Ruters reisevanesundersøkelse viste en liten øking (0,3 prosentpoeng) i andre tertial for markedsandeler for 'andre transportmidler'. Disse er mest synlige i bykjernen. I en undersøkelse TØI gjorde sommeren 2019 svarte 37 prosent at de hadde prøvd en elsparkesykkel, og de yngre mer enn de eldre.¹⁴ Resultatene til TØI viste at elsparkesykkelen i stor grad erstattet gange og kollektivtrafikk. Ruter har beregnet at antall kollektivreiser i indre by var 1,5 til 2 prosent lavere i sommermånedene enn den ellers ville ha vært på grunn av elsparkesyklene.

¹² Ipsos. Holdningsundersøkelse – Gange i Oslo, 27. februar 2019 (Forerløpig upublisert)

¹³ COWI. Kartlegging av gangvennlighet i Oslo, juni 2019. (upublisert)

¹⁴ Berge, S. H. (2019). Kickstart for mikromobilitet. En pilotstudie om elsparkesykler. (TØI rapport 1721/2019)

Hvordan er det å være 10–12 år i Groruddalen?

Resultater fra Ungdata junior-undersøkelsen 2019

For første gang har ti- til tolvåringer i samtlige bydeler i Groruddalen deltatt i Ungdata junior-undersøkelsen. De fleste barna oppgir at de har det bra. Jenter og barn med lavere sosial bakgrunn kommer dårligere ut på en rekke områder, og dette gjelder særlig deltakelse i faste fritidsaktiviteter.

Av Sara Anne Warhuus, Kompetansesenter rus – Oslo (KoRus), Velferdsetaten

Groruddalen ligger nordøst i Oslo og består av bydelene Alna, Bjerke, Grorud og Stovner, med til sammen om lag 140 000 innbyggere. I mai/juni 2019 deltok samtlige bydeler i Groruddalen i Ungdata junior-undersøkelsen. Det er en undersøkelse for elever på mellomtrinnet i skolen, det vil si for barn i alderen 10–12 år. Denne artikkelen gir en oversikt over hovedfunn fra undersøkelsen, om hvordan barna har det og hva de gjør. Barna stilles blant annet spørsmål om deres livskvalitet og helse, om venner, skole-trivsel, fritidsaktiviteter og om forholdet til foreldrene og nærmiljøet generelt.

Dette er en aldersgruppe man trenger mer kunnskap om. 10–12-årsalderen representerer en brytningstid mellom barndommen og ungdomstiden. Noen barn i denne alderen vil være opptatt av spørsmål omkring egen identitet. For andre starter en løsrivelse fra foreldrene. Mange blir mer selvstendige og får lov til å gjøre mer enn før. Noen begynner også å komme i puberteten i denne perioden.¹ Vi har kjennskap til hvordan disse barna har det på skolen fra blant annet Elevundersøkelsen, mens det er første gang det gjennomføres en spørreundersøkelse om barn i denne aldersgruppen sin helse og trivsel utenfor skolen.²

¹ Løvgren, M., & Svagård, V. (2019). Ungdata junior 2017–2018. Resultater fra en spørreundersøkelse blant elever i alderen 10 til 12 år. NOVA Rapport 7/19

² Cederkvist, G. A. (2018). Hvordan bruke resultatene fra Ungdata junior? – fra et helseperspektiv. Retrieved from <http://www.forebygging.no/Kronikker/2018/Hvordan-bruke-resultatene-fra-Ungdata-junior---fra-et-helseperspektiv/>

Sammenheng

- Ti-tolvåringer i Groruddalen skiller seg lite fra jevnaldrende i landet for øvrig. De fleste barna svarer at de trives og er trygge i nærmiljøet, at de har nære venner og et godt forhold til foreldrene sine.
- Samtidig viser undersøkelsen at noen barn ikke har det så bra. De føler seg ensomme og triste, og noen har et dårlig selvbilde. Noen barn rapporterer også om mobbing og stress.
- Undersøkelsen avdekker en del forskjeller mellom kjønnene, og jenter kommer dårligere ut på flere områder. Blant annet opplever de mer stress og dårligere livskvalitet enn guttene.
- I likhet med annen statistikk viser også denne undersøkelsen at Groruddalen har en høyere andel barn med lav sosioøkonomisk status enn landet for øvrig.
- Barn med færre ressurser hjemme kommer dårligere ut enn andre barn på flere områder. Blant annet driver de i mindre grad med fritidsaktiviteter, er mindre tilfredse og trygge i nærområdet sitt og har færre nære venner.
- Samtidig ser man at det er mindre forskjeller etter sosioøkonomisk bakgrunn i Groruddalen enn det de nasjonale Ungdata junior-tallene for samme aldersgruppe viser.

Kunnskapen vil være nyttig i det forbyggende arbeidet med barn og ungdom, og tallene vil supplere Ung i Oslo – undersøkelsen som gjennomføres hvert tredje år på ungdomsskolen og videregående skole. Ved å ha data fra mellomtrinnet vil man kunne danne seg et bilde av ungdommenes utvikling over tid. Funnene fra denne Ungdata junior-undersøkelsen gir kommunen viktig informasjon som sammen med lokalkunnskap og annen statistikk kan benyttes blant annet i folkehelseplaner og bydelsplaner. Undersøkelsen kan også være til nytte for skoleverket, foreldre og elevene selv.

Barnekonvensjonen³ sier at barnet har rett til å bli hørt, og Ungdata junior er en anledning for barna til å besvare spørsmål omkring hvordan de har det både på og utenfor skolen.

3 Barne- og familiedepartementet. (1991). FNs konvensjon om barnets rettigheter : vedtatt av De Forente Nasjoner den 20. november 1989, ratifisert av Norge den 8. januar 1991. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

Metode og spørreskjema

Spørreskjemaet til Ungdata junior har blitt utviklet over to år gjennom et samarbeid mellom Ungdatasenteret ved NOVA- OsloMet, Asker og Bærum kommuner og KoRus Øst. Første gjennomføring var i 2017. Oslo var for første gang med i 2018 med to skoler i en delbydel i Østensjø og flere skoler i Bydel Alna.

Elevene får informasjon om undersøkelsen i forkant. Det er i tillegg laget en informasjonsvideo om Ungdata junior som elevene kan se. Den elektroniske spørreundersøkelsen gjennomføres i skoletiden, og det er frivillig å delta. Undersøkelsen er anonym, og innhentede opplysninger behandles konfidensielt. Et informasjons-skriv til foresatte går ut to uker før spørreundersøkelsen, hvor de har anledning til å reservere seg mot at barnet deltar. Foresatte har også anledning til å få tilsendt spørreskjemaet i forkant dersom det er ønskelig. Spørreundersøkelsen er godkjent av NSD, og de anonymiserte dataene oppbevares på en sikker og forsvarlig måte. Deltakelse foregår ved at barna logger seg inn på en nettside med en tilfeldig engangskode. Spørreskjemaet har 19 bolker med spørsmål, og hver kategori har ett til seks delspørsmål. Hovedtemaene i spørreundersøkelsen er livskvalitet, foreldre, venner, skole, nærområdet, fritiden, mediebruk, mobbing og helse. På slutten av spørreundersøkelsen står det en forklaring på hvem barna kan kontakte dersom det å svare på undersøkelsen har brakt opp vanskelige tanker og temaer. Elevene har også anledning til å hoppe over spørsmål.

Kompetansesenter rus (Korus) Oslo er kontaktleddet mellom NOVA og bydelene. Korus formidler informasjon, koder og veiledning underveis. Hver bydel har en kontaktperson som igjen har kontakt med de ulike skolene. Korus formidler bydelsrapporter og skolerapporter til kontaktpersonene, og er behjelpelige med å presentere, tolke og analysere data ut i bydelene. Denne artikkelen baserer seg på tall fra Ungdata junior Groruddalen 2019-rapporten som er tilgjengelig på Korus Oslo sin hjemmeside (www.korusoslo.no).

Med unntak av skolene Skjønnehaug og Jeriko i Bydel Alna var det full skoledeltakelse fra hele Groruddalen. De to nevnte skolene var med i fjorårets Ungdata junior-undersøkelse, og er dermed representert i rapporten til Løvgren and Svagård (2019)¹, som kommer til å være noe av sammenlikningsgrunnlaget i drøftingen og som refereres til som «nasjonale tall». Kønnsfordelingen er nokså lik på alle trinn.

Flesteparten (91 %) av barna som har svart på årets undersøkelse sier at den gir et godt bilde av hvordan de har det. 88 prosent syntes det var lett å svare på spørsmålene. 97 prosent svarer at de har svart ærlig på spørsmålene. 3 av 10 syntes at spørreundersøkelsen var for lang. 8 av 10 syntes de fikk god informasjon om undersøkelsen i forkant.

Tabell 1. Antall deltakere og svarprosent (i parentes) per bydel.

	Antall deltakere	Svarprosent
Bydel Alna	836	79 %
Bydel Bjerke	986	85 %
Bydel Grorud	836	91 %
Bydel Stovner	1177	87 %

I denne artikkelen presenteres tall for Groruddalen⁴ i sin helhet med mindre annet er spesifisert. Det forekommer ulikheter mellom bydeler, delbydeler i Groruddalen og mellom skoler. Hver bydel har mottatt en bydelsrapport. De fleste skolene har mottatt en egen skolerapport til intern bruk.

Barnas sosiale bakgrunn

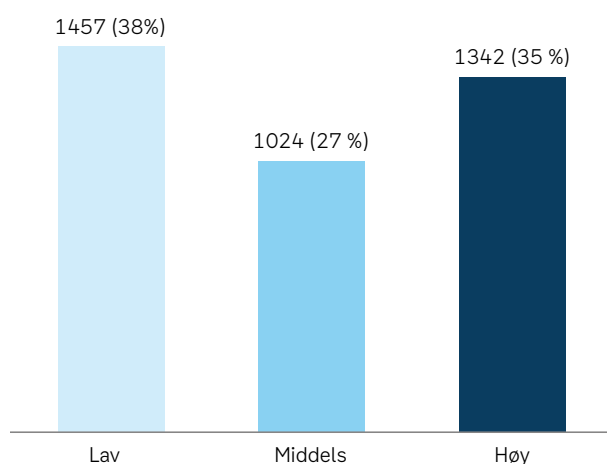
I alt deltok 3 839 elever fra 5.–7. trinn i Groruddalen 2019, og svarprosenten var på 85 prosent.

I figur 1 oppgis antall elever i Groruddalen etter sosial bakgrunn.

Som figur 1 viser, er det flest barn som havner i kategorien lav sosial bakgrunn (38 %). Dette er nærmere tre ganger høyere enn landsgjennomsnittet, hvor 13 prosent var i kategorien lav sosial bakgrunn.¹

Blant barna med «høy sosial bakgrunn» utgjør barn fra Bydel Bjerke den høyeste andelen, like over en tredjedel, mens barn fra Bydel Alna utgjør 17 prosent. I kategorien «lav sosial bakgrunn», er det barn fra Bydel Stovner som utgjør den største gruppen med så vidt under en tredjedel.

Figur 1. Andel elever etter sosial bakgrunn i Groruddalen. (N=3 839)

⁴ NOVA og Korus Oslo har også laget en egen rapport som heter «Ungdata junior 2019 Groruddalen» hvor svarene sammenstilles for hele området. Rapporten gir også leseren anledning til å se forskjeller og likheter mellom bydelene omkring en rekke variabler. Rapporten kan lastes ned på Korus Oslo sin hjemmeside: www.korusoslo.no

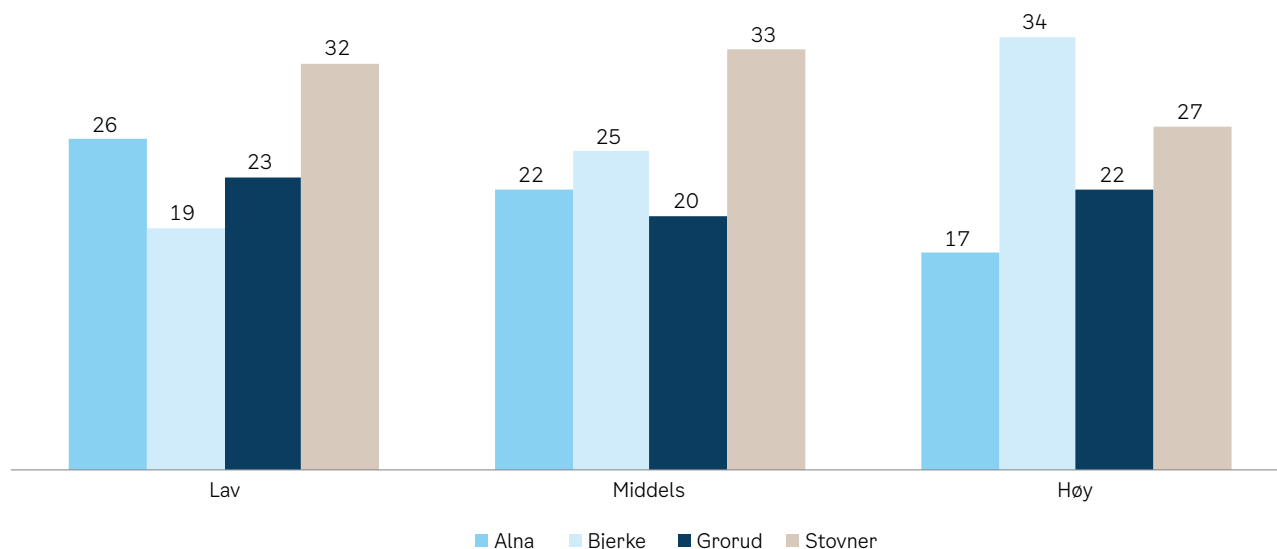
Sosial bakgrunn

I spørreundersøkelsen blir barnas sosiale bakgrunn undersøkt gjennom spørsmål som kartlegger ulike materielle ressurser i familien. På bakgrunn av svarene blir barna kategorisert i tre sosiale grupper («lav», «middels» eller «høy») etter hvor mange av disse ressursene de har tilgang til hjemme. Spørsmålene er basert på måleverktøyet «Family affluence scale»¹ som er utviklet av Verdens Helseorganisasjon. Elevene blir stilt følgende spørsmål: 1) Har familien din bil? 2) Hvor mange datamaskiner eller nettbrett har familien din? 3) Har du eget soverom? 4) Hvor mange ganger reiste du på ferie med familien i fjor?

Metodiske begrensninger

Ved selvrapportering krysser respondenten selv av på et spørreskjema, og anonymiteten gjør det umulig å etterprøve svarene. Man må være bevisst på at respondenten har mulighet til å foreta en sensurering eller redigere svaret sitt, slik at vedkommende svarer det han/hun føler er mer sosialt akseptert eller i tråd med det som er forventet. I tillegg er det en mulighet for at respondentene ikke forstår spørsmålet, misforstår innholdet eller svarskaalen.² 91 prosent av respondentene svarer at undersøkelsen gir et godt bilde av hvordan de har det, og 97 prosent at de har svart ærlig på alle spørsmålene. Likevel kan det tenkes at spørsmålene ikke er forstått slik de er tiltenkt eller at de ikke treffer i tilstrekkelig grad. Det kan være at samlemålet for sosioøkonomisk status ikke fanger godt nok opp de sosioøkonomiske forskjellene. Undersøkelsen sier noe om hvor utbredt ulike opplevelser er, men ikke noe om årsakssammenhenger eller hva som ligger bak svarene. Dette må det jobbes videre med lokalt. Ungdata junior er et av flere kunnskapsgrunnlag for det videre folkehelsearbeidet.

² Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2010). Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode (4. utg. ed.). Oslo: Abstrakt.

Figur 2. Prosentvis bydelsfordeling innen de tre sosial bakgrunn-kategoriene.

Egenopplevd livskvalitet

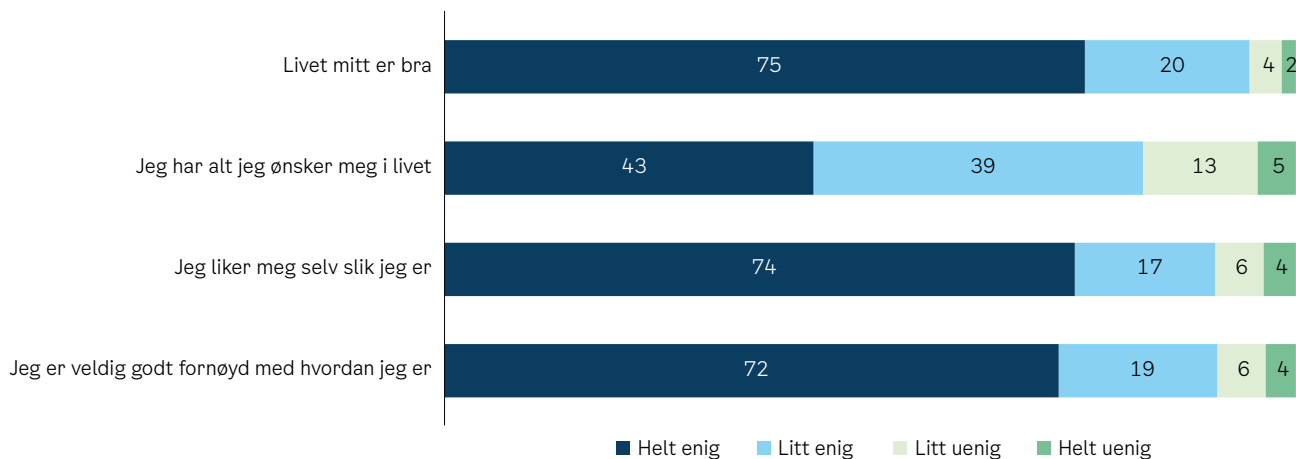
95 prosent av elevene er litt eller helt enige i at livene deres er bra, og det er liten forskjell mellom bydelene. Figur 3 viser hva eleven har svart om egenopplevd livskvalitet.

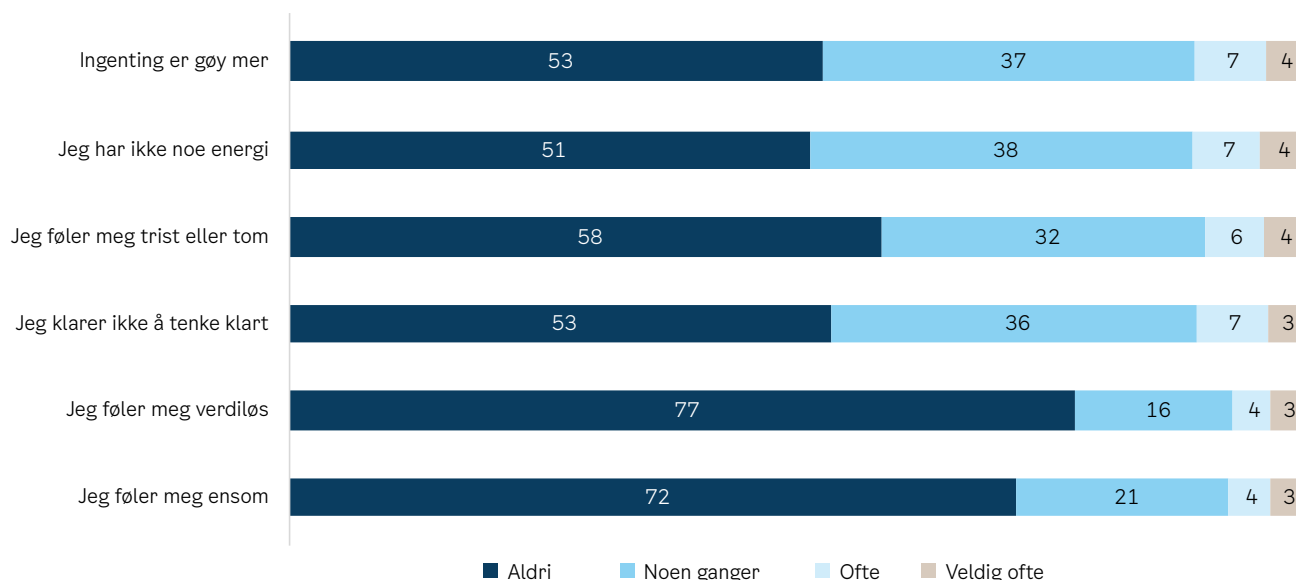
Jentene skårer lavere enn guttene på alle spørsmålene i denne tabellen. De er mindre enige i at livene deres er bra, de er mindre fornøyde med hvordan de er, og andelen som er enige i påstandene faller med alderen. På syvende trinn er det 80 prosent av jentene som liker seg selv sånn som de er. Det er liten forskjell i

svarene på bakgrunn av sosial bakgrunn, og andelen er på nivå med de nasjonale tallene.

Elevene ble også spurt om ulike negative følelser de har opplevd/kjent på ofte eller veldig ofte (figur 4).

Om lag ett av ti barn opplever ofte eller veldig ofte å ha negative følelser. Dette dreier seg blant annet om å føle seg triste eller tomme, om å ha mangel på energi og om manglende evne til å tenke klart. Syv prosent av barna opplever ofte eller veldig ofte ensomhet. Jentene oppgir å ha kjent mer på negative følelser enn

Figur 3. Hvor enig er eleven i disse setningene? Prosent

Figur 4. Hvor ofte skjer dette med eleven? Prosent.

guttene, og opplevelsene tiltar med alderen. Blant annet har 17 prosent av jentene på syvende trinn ofte eller veldig ofte følt seg triste eller tomme. Når man ser disse tallene opp mot sosioøkonomisk status, er det stort sett jevnt i de ulike sosiale lagene med unntak av ett spørsmål; «ingenting er gøy mer». Her svarer seks prosentpoeng flere av de med lav sosial bakgrunn enn de med høy sosioøkonomisk status at de har opplevd dette ofte eller veldig ofte.

Stress

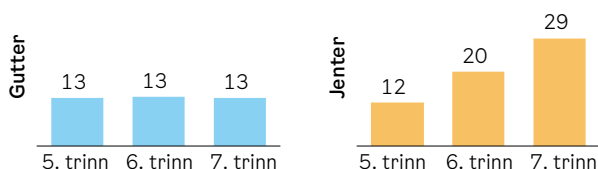
29 prosent av jentene på syvende trinn føler seg ofte stresset, mens bare 13 prosent av guttene på samme trinn gjør det (figur 5). Mens det er en sterk økning i andel jenter som ofte føler seg stresset for hvert trinn, er andelen stabil blant guttene. Tallene er nokså like mellom bydelene. Hva elevene legger i begrepet stress kan variere. Det finnes både positivt og negativt stress. Når man ser på stress etter sosial bakgrunn, er prosentandelen som ofte har følt seg stresset høyest blant de med høy sosial bakgrunn. Her skiller Groruddalen seg fra de nasjonale tallene hvor andelen som oppgir stress er marginalt høyere hos de med middels og lav sosial bakgrunn.

To av ti elever i samtlige bydeler føler seg redde hvis de må snakke foran klassen, og andelen er høyere blant jenter og hos de med middels sosioøkonomisk status. 25–30 prosent av elevene gruer seg veldig når de skal ha en prøve, og jentene gruer seg betydelig mer enn guttene. To av ti elever i samtlige bydeler

gruer seg ofte til å gå på skolen, og dette samsvarer med de nasjonale resultatene. I samtlige bydeler er det ett av ti barn som ikke føler at de passer inn i klassen, og dette kan oppleves som stressende for de barna det gjelder.

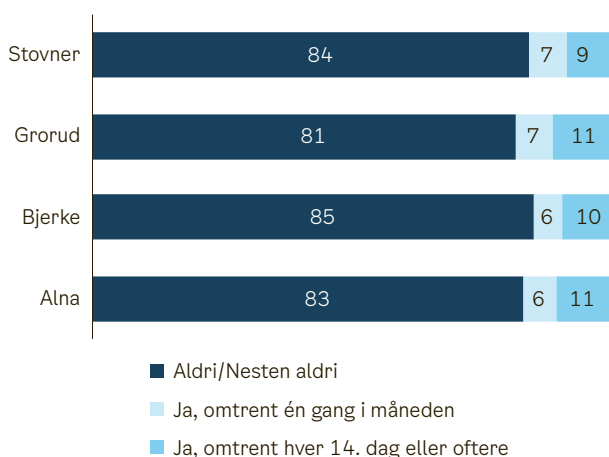
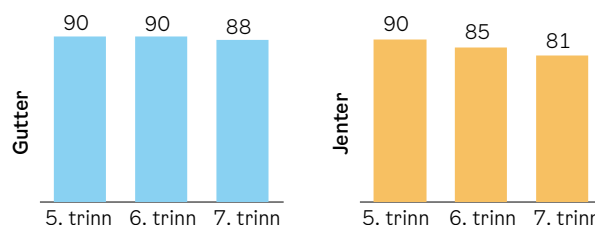
Stresset kan også dreie seg om vennskap og status i vennemiljøet. Én av ti elever mangler en nær venn de kan stole på, og en av ti oppgir at de ikke føler at de passer inn blant de andre elevene på skolen. Elevene

Figur 5. Prosentandel som ofte har følt seg stresset blant jenter og gutter på ulike klassetrinn

blir også spurt om hva som er viktig for å være populær i vennemiljøet. Det å være til å stole på er den viktigste egenskapen for å være populær i vennemiljøet. Idrett og skoleprestasjoner er viktig for om lag 6 av 10 elever. Merkeklær er viktig for populariteten blant tre av ti elever uavhengig av bydel og sosioøkonomisk status. Merkeklær blir viktigere for hvert trinn. På syvende trinn er merkeklær viktigere for guttene (40 %) enn for jentene (34 %), og andelen gutter som oppgir at merkeklær gir status i vennemiljøet er høyere for Groruddalen sammenliknet med de nasjonale tallene (33 %).

Rundt ett av ti barn har ofte problemer med å sove, og det er en høyere andel jenter som oppgir å ha søvnproblemer. To av ti jenter på syvende trinn har ofte eller veldig ofte problemer med å sove. Andelen elever som har hatt søvnproblemer er noe høyere hos barna med høy sosioøkonomisk status, og dette skiller seg fra de nasjonale tallene, hvor det er barn med lav

Figur 6. Prosentandel som har blitt utestengt, plaget eller truet av andre barn fordelt på bydel.**Figur 7.** Prosentandel som er ganske eller veldig fornøyd med helsa si fordelt på kjønn og klassetrinn.

sosioøkonomisk status som har mest problemer med å sove.

Mobbing

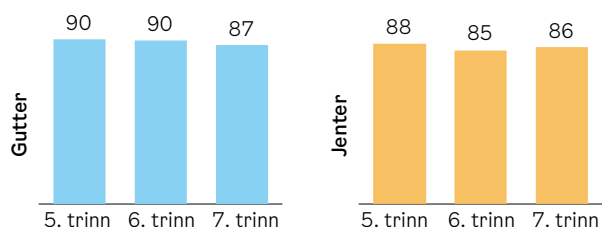
Rundt ti prosent av elevene har blitt truet, stengt ute eller plaget av andre barn på skolen eller i fritiden omtrent hver 14. dag (figur 6). Mobbetallene varierer lite mellom bydelene, men det er en del variasjon mellom skolene. Det er en høyere andel jenter som svarer at de har blitt utsatt for mobbing. Andelen som har blitt mobbet avtar med alderen.

Tallene for mobbing er nokså like de nasjonale resultatene for begge kjønn, og i motsetning til de nasjonale tallene ses det liten forskjell på mobbing ut ifra sosioøkonomisk bakgrunn. I de nasjonale tallene er det elever med lav sosial bakgrunn som oppgir mest mobbing, men dette gjelder ikke i Groruddalen. Elevene ble også spurt om de hadde opplevd mobbing og ubehagelige hendelser på nett og mobil. Det de fleste rapporterer er at de har blitt utestengt fra sosiale medier eller at det er skrevet sårende ting. Dette gjelder mer enn én av ti elever. Fem prosent av elevene har opplevd å bli truet på nett.

Opplevd helse

Ni av ti gutter er fornøyd med helsa si. Blant jentene faller andelen som er ganske eller veldig fornøyd med helsa si med ni prosentpoeng fra 5. til 7. trinn (figur 7).

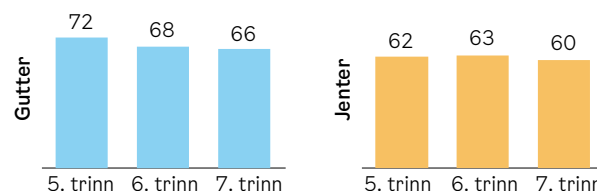
På syvende trinn er altså 19 prosent av jentene ikke fornøyd med egen helse. Det ses liten forskjell ut ifra sosial bakgrunn på denne variabelen i Groruddalen, mens det i den nasjonale rapporten slår negativt ut hos de med lav sosial bakgrunn. Elevene blir spurt om hva slags helseplager de har. 60 prosent av barna har hatt hodepine den siste måneden. 67 prosent har hatt vondt i magen og 58 prosent har hatt vondt i nakke/ skuldre. 3–4 prosent av barna svarer at de har disse plagene daglig. Jentene oppgir mer symptomer enn

Figur 8. Prosentandel som er ganske eller veldig fornøyd med nærområdet sitt.

guttene på samtlige kategorier. Eksempelvis har vondt i magen forekommet hos 20 prosent av jentene og 14 prosent av guttene. Minst en fjerdedel av jentene og guttene på samtlige skoletrinn har brukt smertestillende den siste uken. Andelen som har brukt smertestillende er høyere hos de med lav og middels sosial bakgrunn. Utstrakt bruk av smertestillende ses også i de nasjonale resultatene.

Nærområdet

92 prosent eller mer av barna på samtlige trinn i samtlige bydeler føler seg ganske eller veldig trygge både på skolen, på skoleveien og i nærområdet. Elevene blir også spurt om de er fornøyde med nærområdet der de bor. De fleste barn er fornøyde, men i overkant av ett av ti barn er ikke fornøyde med nærområdet sitt (figur 8). Tilfredsheten er lavere enn i de nasjonale tallene, men nokså likt mellom bydelene i Groruddalen. Jentene er noe mindre fornøyde med nærområdet enn guttene. Elever med lav sosial bakgrunn er fem prosentpoeng mindre fornøyde med

Figur 9. Prosentandel som er med på faste fritidsaktiviteter.

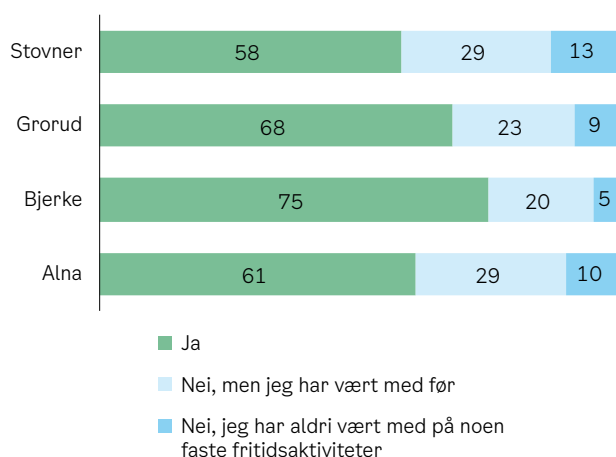
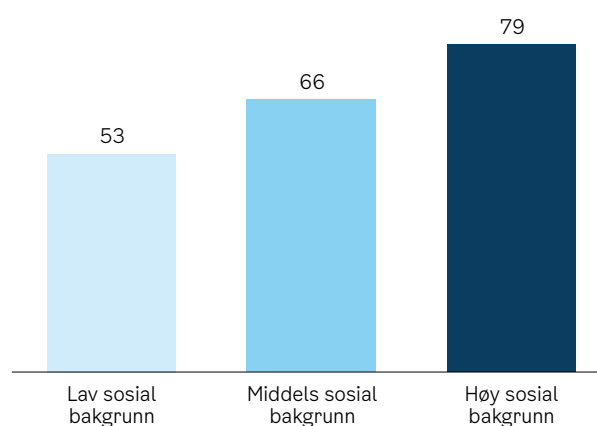
nærområdet sammenliknet med de som har høy sosial bakgrunn.

Fritidsaktiviteter

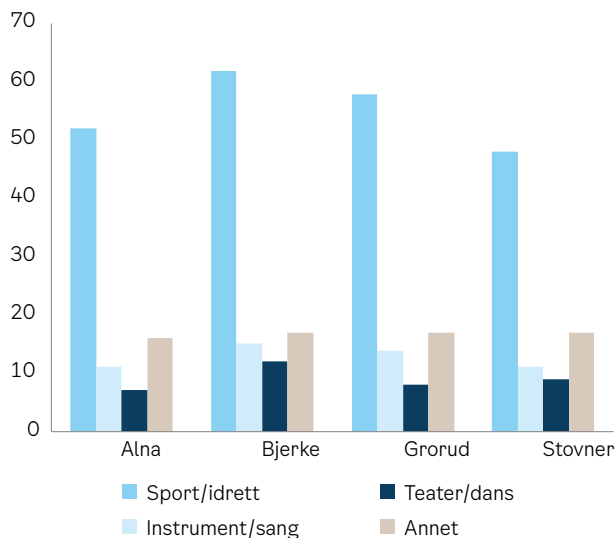
Barna i Groruddalen ligger langt under landsgjennomsnittet når det gjelder deltakelse på faste fritidsaktiviteter. På syvende trinn ligger jentene 25 prosentpoeng under landsgjennomsnittet, og guttene 16 prosentpoeng under.

Andelen barn som deltar i faste fritidsaktiviteter er høyest i Bydel Bjerke. 20–29 prosent av barna oppgir at de ikke deltar nå, men at de tidligere har deltatt i faste fritidsaktiviteter.

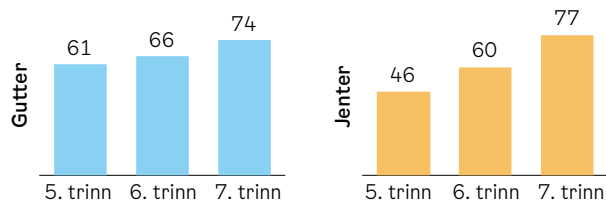
Blant elever med lav sosioøkonomisk status deltar 53 prosent på fritidsaktiviteter mot 79 prosent blant barn med høy sosial bakgrunn, og differansen, 26 prosentpoeng, er noe høyere enn i de nasjonale tallene. Av de som driver med faste aktiviteter er to

Figur 10. Deltakelse i faste fritidsaktiviteter fordelt på bydel. Prosent**Figur 11.** Prosentandel som er med på fritidsaktiviteter etter sosial bakgrunn.

Figur 12. Hvilke fritidsaktiviteter driver elevene med? Prosent av de som deltar i faste fritidsaktiviteter.

Figur 13. Prosentandel som bruker minst 2 timer foran skjerm utenom skolearbeid.

til tre dager i uken det vanligste. Sport og idrett er den aktiviteten de fleste elevene driver med. Figur 13 viser hvilke fritidsaktiviteter elevene driver med.

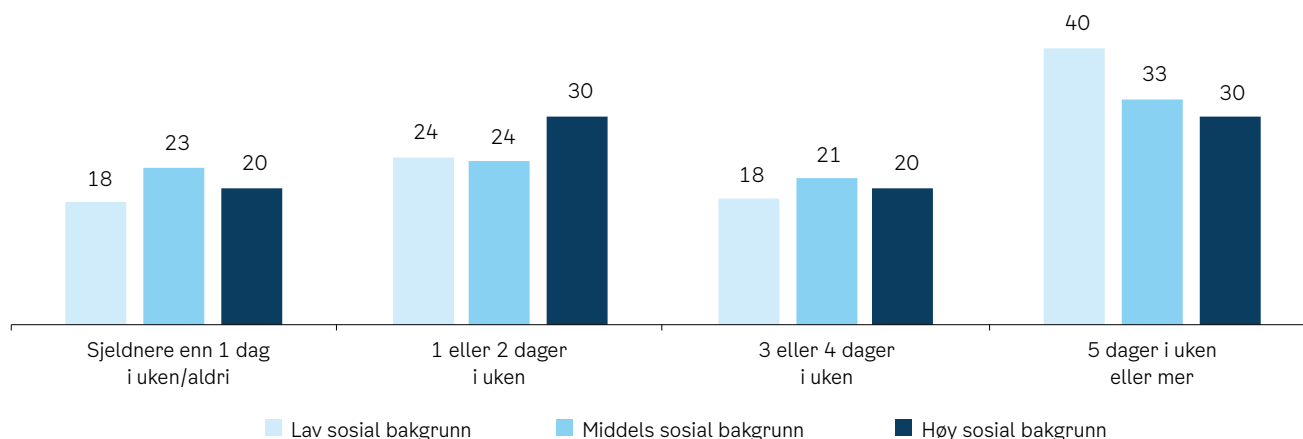
Barna ble også spurt om hvor ofte de deltar på religiøse aktiviteter. Om lag 70 prosent av elevene deltar mindre enn en gang i uka eller aldri i religiøse aktiviteter. For de som deltar er det 1–2 dager i uken som er vanligst, men det er også 2–5 prosent av respondentene som svarer at de deltar i religiøse aktiviteter daglig. Religiøs aktivitet kan være blant aktivitetene som inngår i «annet» i figur 12.

Antall timer foran skjerm utenom skolearbeid tilter med alderen og på syvende trinn tilbringer tre fjerdedeler av elevene to timer eller mer foran en skjerm om dagen. Guttene bruker mest tid på dataspill, mens jentene bruker mest tid på sosiale medier. Hos guttene holder dataspillingen seg på et nokså jevnt nivå fra 5.–7. trinn, mens for jentene øker bruken av sosiale medier med 25 prosent fra 5. trinn 7. trinn.

Andelen barn som hjelper til med husarbeid fem dager i uken eller mer er høyere i Groruddalen enn i landet for øvrig. Kjønnssfordelingen er nokså jevn, men det er ulikheter når det kommer til sosial bakgrunn.

Som det fremkommer av figur 14, hjelper barna med lav sosial bakgrunn mest til hjemme. Fire av ti av disse barna hjelper til hjemme fem dager i uken eller mer, og tallene her er høyere enn i den nasjonale rapporten. Hva slags husarbeid barna gjør var ikke et

Figur 14. Hvor ofte hjelper eleven til hjemme med husarbeid ut ifra sosial bakgrunn?

spørsmål i undersøkelsen. Deltakelse i fritidsaktiviteter assosieres med mestring og anses som positivt for relasjoner, integrering og psykisk helse.⁵ En rapport fra NOVA viser at ungdommene som kommer fra høyere sosiale lag oftere deltar i organiserte fritidsaktiviteter, mens ungdommene fra lavere sosiale lag bruker mest tid på ulike skjermbaserte aktiviteter.⁶ Blant 10–12-åringer i Groruddalen er det derimot elever med høyere sosioøkonomisk status som tilbringer mest tid på skjerm. Selv om ressursknapphet oppsummeres i forskningen som hovedbarrieren mot deltakelse, kan det også være andre årsaker til at elever ikke deltar i fritidsaktiviteter.⁷ Det kan blant annet være en sammenheng mellom deltakelse og etnisk og kulturell bakgrunn.

Foreldre

De fleste barna (96 %) svarer at de er ganske eller veldig fornøyde med foreldrene sine, og at de liker å tilbringe tid med dem. Elever med lav sosioøkonomisk status er noe mindre fornøyde med foreldrene sine. På spørsmål om hvem de kan snakke med om vanskelige ting, oppgir de fleste (93 %) at det er mor de kan snakke med. Etterfulgt av far og venner. 70 prosent oppgir at de kan snakke med helsesykepleier på skolen. I overkant av 70 prosent sier at de kan snakke med læreren om vanskelige ting. Litt over 60 prosent sier at de kan snakke med «andre», og dette kan være mennesker de treffer på fritiden, for eksempel

trenere, ledere av fritidsklubber eller ansatte i religiøse organisasjoner.

I figur 15 kommer andel som har svart «helt» eller «litt enig» på spørsmål om foreldrene sine:

⁵ Helsedirektoratet. (2014). Psykisk helse og trivsel i folkehelsearbeidet. Retrieved from Oslo:

⁶ Bakken, A., Frøyland, L. R., & Sletten, M. A. (2016). Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene. NOVA-rapport, 3, 2016.

⁷ Eriksen, I. M., & Frøyland, L. R. (2017). Levende drabantbyer: Ungdoms deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter i flerkulturelle lokalsamfunn. Rapport fra Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

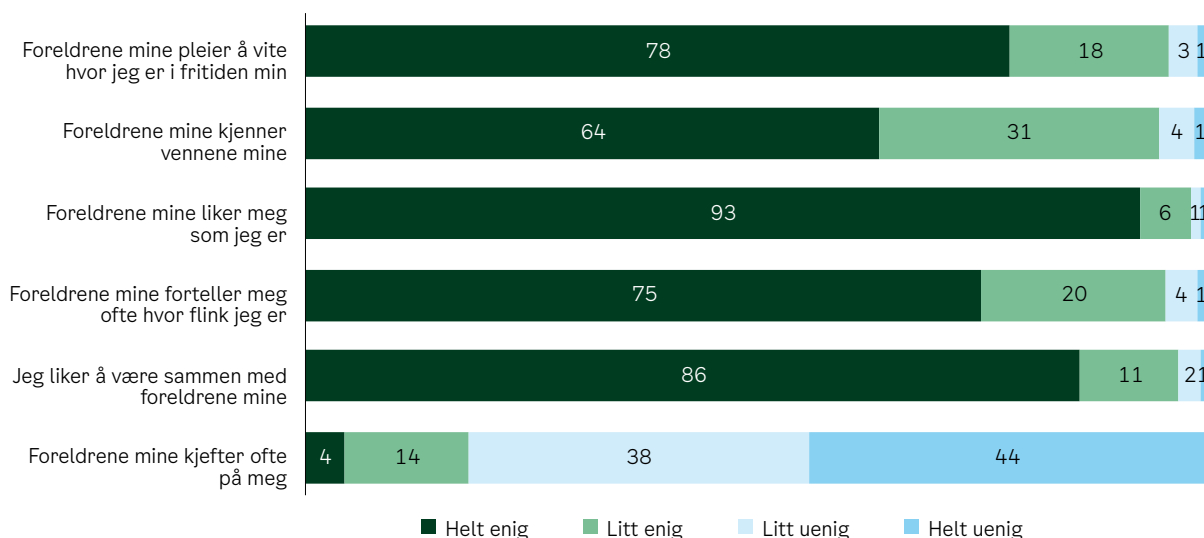
De fleste barna har en god relasjon til foreldrene sine, foreldrene kjenner vennene deres og vet hvor de befinner seg på fritiden. Bortimot to av ti elever oppgir at de får en del kjeft. Det ses lite forskjell mellom bydelene, og tallene er nokså like de nasjonale tallene. Både nasjonalt og i Groruddalen svarer jentene i høyere grad at foreldrene vet hvor de befinner seg på fritiden, og differansen er på 12 prosentpoeng.

Oppsummering

Generelt kan man oppsummere med at 10–12 åringene i Groruddalen, i likhet med landsgjennomsnittet, i stor grad trives i nærområdet, har venner, har et godt forhold til foreldrene sine og trives på skolen. Noe som skiller Groruddalen fra de nasjonale resultatene er at de har nærmere tre ganger så mange elever med lav sosial bakgrunn.

Flere av bydelene i Groruddalen har et høyere gjennomsnitt av familier som bor trangt, innbyggere med

Figur 15. Hvordan barn opplever foreldrene sine.

innvandrerbakgrunn, barnehusholdninger med lav inntekt og lavere grad av utdanning og sysselsetting sammenliknet med Oslo for øvrig.⁸ Dette reflekteres også i Ungdata junior hvor 37 prosent av barna i spørreundersøkelsen kommer i kategorien lav sosial bakgrunn. Konsekvensene av å leve i familier med lavinntekt kan være at barna føler seg stresset, opplever utenforskap og bekymring. «Sosiale, helsemessige og økonomiske utfordringer kan over tid forsterke hverandre og gi økt risiko for marginalisering og fattigdom».⁹

Jenter på 10–12 år i Groruddalen oppgir mer stress, mindre tilfredshet med egen helse, opplever mer mobbing og har lavere skår på flere av spørsmålene som dreier seg om livskvalitet sammenliknet med guttene. De samme tendensene ser man også i den nasjonale rapporten. Jentene driver i mindre grad med fritidsaktiviteter både lokalt sammenliknet med gutter (6 prosentpoeng mindre) og nasjonalt sammenliknet med andre jenter (25 prosentpoeng mindre). På syvende trinn oppgir tre av ti jenter at de ofte eller veldig ofte er stresset, og her ligger Groruddalen høyere enn landsgjennomsnittet. Bortimot to av ti jenter på 7. trinn opplever ofte eller veldig ofte å føle seg triste eller tomme og at de ikke klarer å tenke klart. Også her ligger jentene i Groruddalen høyere enn landsgjennomsnittet. Jentene rapporterer også

mer helseplager som magesmerter og hodepine sammenliknet med guttene, og det samme ser man også i de nasjonale tallene. I tillegg har jentene mer problemer med å sove, og dette øker med alderen. Hva disse rapporteringene betyr bør undersøkes nærmere, både konsekvensene av tilstandene det rapporteres om og årsakene til dem.

I likhet med den nasjonale rapporten kommer barn med lav sosial bakgrunn dårligere ut på en rekke områder. De deltar mindre på fritidsaktiviteter, er mindre fornøyde med nærområdet, føler seg mindre trygge, har i mindre grad noen å være sammen med på fritiden og oppgir oftere at «ingenting er gøy mer». Variansen i prosentpoeng varierer i de ulike kategoriene, og er tidvis marginal. Samtidig kommer barn med lav sosial bakgrunn bedre ut i Groruddalen enn med barn med tilsvarende sosial bakgrunn i den nasjonale rapporten. Dette gjelder blant annet temaene som omhandler opplevd helse og mobbing.

Resultatene fra Ungdata junior kan øken bevisstheten rundt hvordan barna i Groruddalen har det og hva de gjør, og kan gi kommunen og bydelene en pekepinn på hvilke områder de bør jobbe videre med. Kunnskapen kan bidra til utvikling av god oppvekstpolitikk og en bedre folkehelsesituasjon for barn. Funnene kan også bidra til kunnskapsgrunnlaget for videre forskning.

⁸ Oslo Kommune. (2019). Statistikkbanken. <http://statistikkbanken.oslo.kommune.no/webview/>

⁹ BufDir. (2018). Om fattigdom. https://www.bufdir.no/Familie/Fattigdom/Veileder/Om_fattigdom1/

Ulik befolkning, ulike behov

I Oslo har bydelene ansvar for store deler av de kommunale tjenestene rettet mot innbyggerne. Alle innbyggere har krav på et likeverdig tjenestetilbud, uavhengig av hvor de bor. Befolknings sammensetningen er svært forskjellig i bydelene, og de viktigste målgruppene for bydelenes tjenester er ikke jevnt fordelt utover bydelene. Hvordan kan man da sørge for at alle innbyggere sikres like gode tjenester uansett hvilken bydel de bor i?

Av Thom Åbyholm og Alf Gunnar Løvstad,
Byrådsavdeling for finans

Oslo kommune har som eneste kommune i Norge et underliggende folkevalgt nivå i bydelene. Bydelene ledes av direkte valgte bydelsutvalg og har ansvar for å yte en rekke ulike tjenester til sine innbyggere. Innenfor budsjettrammene vedtatt av bystyret har hver bydel ansvar for å sørge for helse-, sosial- og omsorgstjenester til innbyggere innenfor sitt geografiske område. Alle innbyggere har krav på et likeverdig tjenestetilbud, uavhengig av hvor de er bosatt. For at alle bydelene skal ha lik mulighet til å yte et godt tjenestetilbud til sine innbyggere er det viktig at det er et samsvar mellom bydelenes budsjettrammer og innbyggerne behov for bydelenes tjenester. Hvordan kan man fordele budsjettrammene mellom bydelene på en slik måte at alle innbyggere er sikret like gode tjenestetilbud uansett hvilken bydel de bor i?

Oslo har 15 bydeler. En mulighet kunne vært å dele budsjettrammene på 15 og dele ut like mye til hver bydel. Et umiddelbart problem med en slik tildelingsmodell er at det er store forskjeller i bydelenes innbyggertall. For eksempel har Bydel Grünerløkka omtrent dobbelt så mange innbyggere som Bydel Grorud. Dersom budsjettrammene hadde blitt fordelt likt mellom hver bydel er det tydelig at de to bydelene ikke ville hatt samme mulighet til å yte et godt tjenestetilbud til sine innbyggere. En annen løsning kunne vært å fordele like mye penger per innbygger til hver bydel, men da tar man ikke høyde for at ulike befolkningsgrupper har ulike tjenestebehov og at

Sammenheng

Bydelene har ansvar for å sørge for helse-, sosiale- og omsorgstjenester til sine innbyggere. Målsetningen med bydelenes fordelingssystem er at alle bydeler skal ha mulighet til å yte et likeverdig tjenestetilbud til sine innbyggere.

Det er stor variasjon mellom ulike innbyggeres behov for bydelenes tjenester. De eldste og de yngste innbyggerne er de som i særlig stor grad benytter seg av bydelenes tjenester, men også forhold som utdanning, inntekt, bosituasjon og helsesituasjon kan ha betydning for innbyggeres tjenestebehov.

De ytre bydelene har større andeler barn og eldre enn de sentrumsnære bydelene, mens det med hensyn til utdanning, inntekt, bosituasjon og helsesituasjon i grove trekk er østkantbydelene som har de største utfordringene.

I bydelenes fordelingssystem fordeles budsjettrammer som er vedtatt av bystyret mellom de 15 bydelene. Budsjettrammene fordeles basert på statistikk over befolkningen som skal fange opp sannsynlige målgrupper for bydelenes tjenester og hvor disse gruppene er bosatt.

disse befolkningsgruppene ikke nødvendigvis er jevnt fordelt mellom bydelene.

Ved innføringen av dagens fordelingssystem for bydelene i 1991 ble ulikheter i både innbyggertall og ulike behov i bydelene vektlagt. Sterkere styring gjennom selvstendig budsjett- og regnskapsansvar på bydelsnivå har også vært en begrunnelse for bydelsordningen og fordelingssystemet.

Forskjeller i alderssammensetning

Innbyggere har ulike tjenestebehov avhengig av hvor de er i livet. Særlig barn og eldre har stort behov for tjenester fra bydelen. Barn trenger barnehage, helsestasjons-, skolehelsetjeneste og aktivitetstilbud, eldre

trenger kanskje hjemmetjenester eller plass på et sykehjem. Befolkningssammensetningen har derfor stor betydning for omfanget av tjenester bydelene må kunne tilby sine innbyggere.

Befolkningssammensetningen varierer betydelig mellom bydelene i Oslo. Befolkningspyramidene (figur 1) viser hvor stor andel av befolkningen som utgjøres av menn og kvinner i ulike aldre. Sammenlignet med resten av landet har Oslo en ung befolkning. Det er imidlertid store forskjeller mellom bydelene, og de største forskjellene er mellom sentrumsbydelene og de ytre bydelene. Sentrumsbydeler som Gamle Oslo, Grünerløkka, Sagene og St. Hanshaugen er kjennetegnet ved at barn og eldre utgjør en liten

Figur 1. Befolkning etter kjønn og alder per 01.01.2020.

del av befolkningen, mens særlig unge voksne utgjør en stor del. I sentrumsbydelene utgjør voksne mellom 20 og 40 år omtrent halvparten av befolkningen.

For de ytre bydelene kjennetegnes befolkningspyramidene ved at de har en jevnere aldersfordeling, der de ulike aldersgruppene utgjør omtrent like store andeler av befolkningen, sammenlignet med sentrumsbydelene. Vestre Aker er den bydelen der voksne mellom 20 og 40 år utgjør den minste delen av befolkningen med omtrent 26 prosent. Denne andelen er imidlertid ikke vesentlig lavere enn bydeler som Ullern, Nordstrand og Stovner. Andelen av befolkningen som er over 67 år ligger mellom 12 og 17 prosent for de fleste bydelene i ytre by. Søndre Nordstrand har også en noe lavere andel over 67 år og er samtidig den bydelen med størst andel barn 0–17 år.

Barn og eldre utgjør målgruppen for mange av bydelenes tjenester, og er derfor i gjennomsnitt dyrere for bydelene enn andre innbyggere. Bydelene har blant annet ansvar for tjenester innen eldreomsorgen, barnehage, tjenester ved helsestasjon og skolehelsetjeneste. Dersom budsjetttrammene fra bystyret hadde blitt fordelt mellom bydelene slik at alle by-

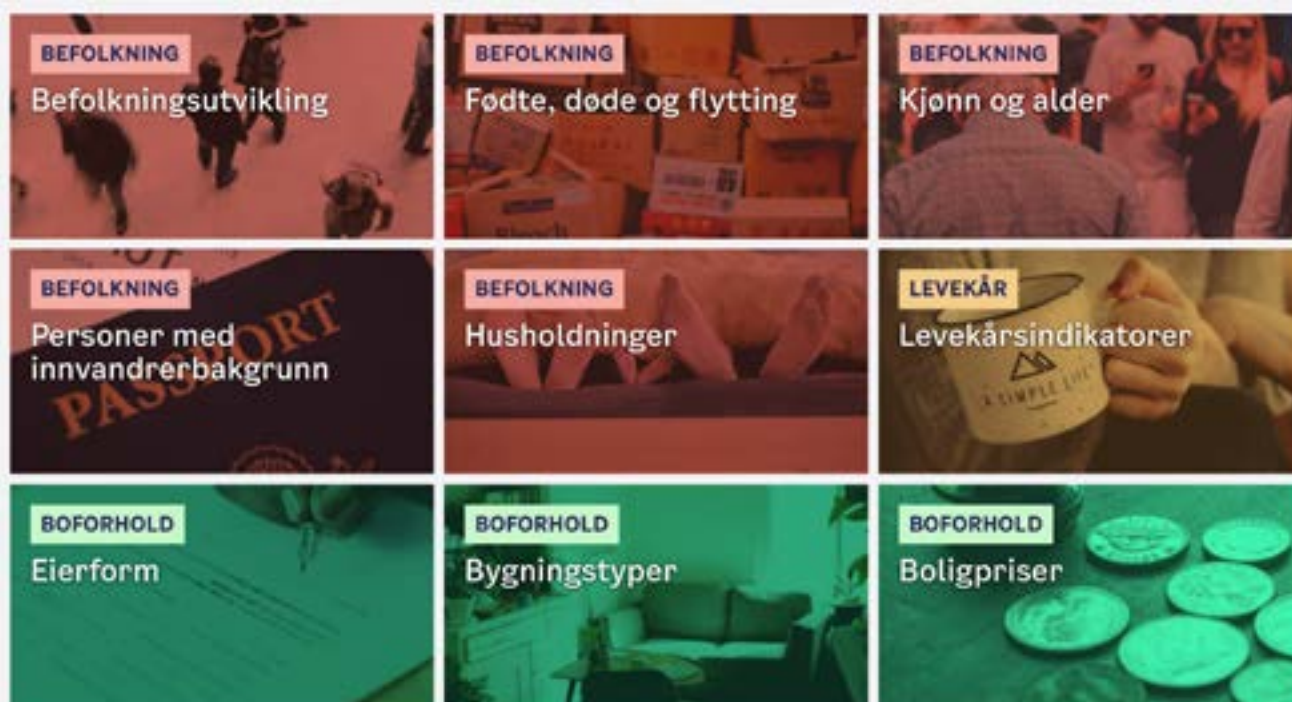
delene fikk en like stor sum per innbygger, ville de bydelene med stor andel barn og eldre trolig ikke hatt samme mulighet til å dekke sine innbyggerses tjenestebehov som sentrumsbydelene, der de dyreste aldersgruppene utgjør en mindre del av befolkningen. For at alle bydelene skal ha samme mulighet til å yte et likeverdig tjenestetilbud til sine innbyggere, er det dermed ikke nok å ta hensyn til hvor innbyggerne er bosatt. Man må ta hensyn til hvor målgruppene for bydelenes tjenester er bosatt.

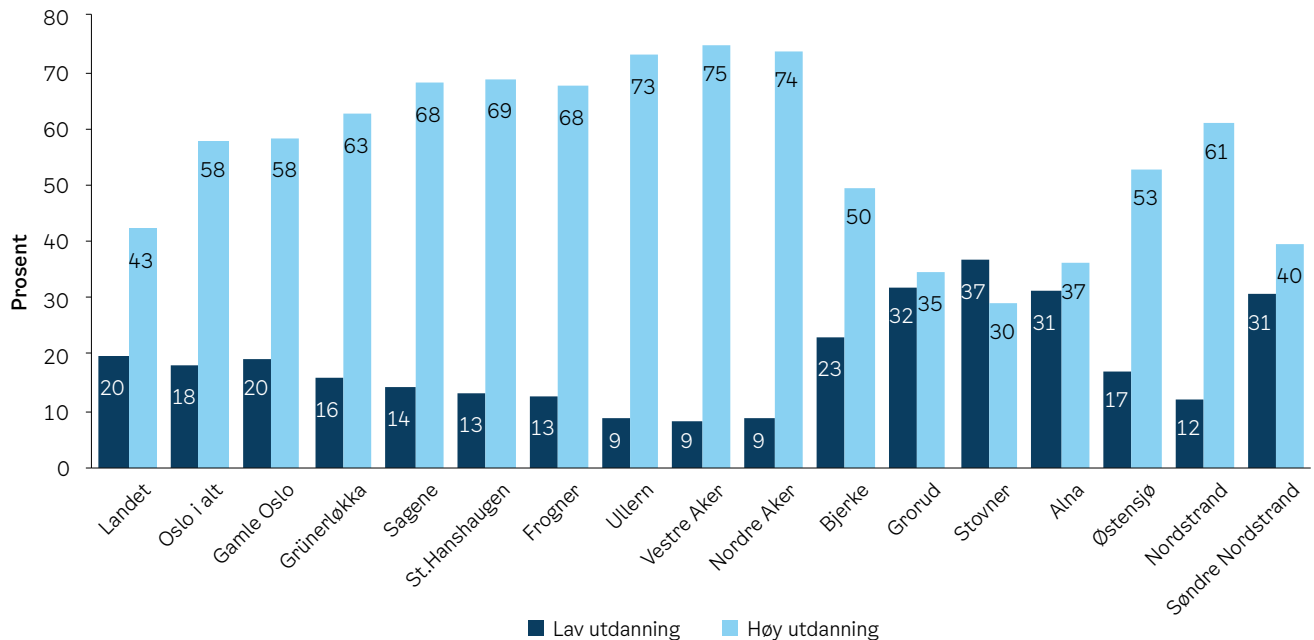
Levekår og tjenestebehov

Det er ikke bare alder som er avgjørende for innbyggerses behov for bydelenes tjenester. Også såkalte levekårsvariabler spiller inn. For eksempel kan innbyggernes utdanning, tilknytning til arbeidslivet, inntekt, bosituasjon, helsetilstand og familiesituasjon ha betydning for behovet for kommunale tjenester. Ofte spiller flere av disse forholdene sammen slik at årsakene til at noen innbyggere har høyere tjenestebehov enn andre kan være svært sammensatt. I SSBs levekårsundersøkelse fra 2017 rapporterte nordmenn blant annet om sin egen helse. Blant innbyggere med lav utdanning, og/eller lav inntekt var det for eksempel færre som vurderte sin egen helse som god, flere som

Bydelsfakta

Mer informasjon om befolkning og levekår i bydelene finnes på Oslo kommunes nye nettside statistikk om bydelene: bydelsfakta.oslo.kommune.no/

Figur 2. Andel av befolkningen 30–59 år med høy og lav utdanning*. 2018

* Lav utdanning omfatter personer med kun gjennomført grunnskole og personer med ingen/uoppgitt utdanning. Høy utdanning omfatter personer med utdanning på universitets- og høgsolenivå.

Kilde: Spesialbestilling SSB

hadde opplevd depressive symptomer siste 14 dager og flere som rapporterte om nedsatt funksjonsevne.¹ Levekårene varierer sterkt på tvers av Oslos bydelene. Sammenhengen mellom levekår og tjenestebehov er blitt omtalt av flere i tiden som fordelingssystemet har eksistert, blant annet Fafo gjennom rapportene «Fra behov til budsjett»² i 1996 og «Levekår på vandring»³ i 2007, samt Sintefs evaluering av Oslo kommunes kriteriesystem i 2015⁴.

Det er store forskjeller mellom bydelene når det gjelder andel av befolkningen med høy og lav utdanning. I ytre by vest var andelen av befolkningen 30–59 år med utdanning på universitets- og høgsolenivå over 73 prosent i 2018, mens for deler av Groruddalen var andelen mellom 30 og 37 prosent. Ved å se på aldersspennet 30–59 år utelater man de

fleste studenter og pensjonister som forklaring på manglende yrkesaktivitet.

18 prosent av aldersgruppen 30–59 år hadde kun grunnskole eller ingen/uoppgitt utdanning i 2018. I bydelene Søndre Nordstrand, Stovner, Alna og Grorud var andelen over 30 prosent, mens andelen var rundt 9 prosent i ytre vest.

Også når det gjelder inntekt er det store forskjeller mellom bydelene. Figur 3 viser inntektsfordelingen blant innbyggerne i bydelene. De blå boksene viser kvartilbredden, det vil si spredningen i inntekt innenfor den *midterste halvparten* av befolkningen (se faktaboks om fordelingsbegreper). Den sorte streken i hver boks viser medianen, som representerer husholdningsinntekt per forbruksenhet for den midterste innbyggeren, dersom innbyggerne i hver bydel er sortert fra lavest til høyest inntekt. Markørene utenfor boksene viser, for hver bydel, grensene som skiller ut de 10 prosent av innbyggerne med høyest og lavest inntekt.

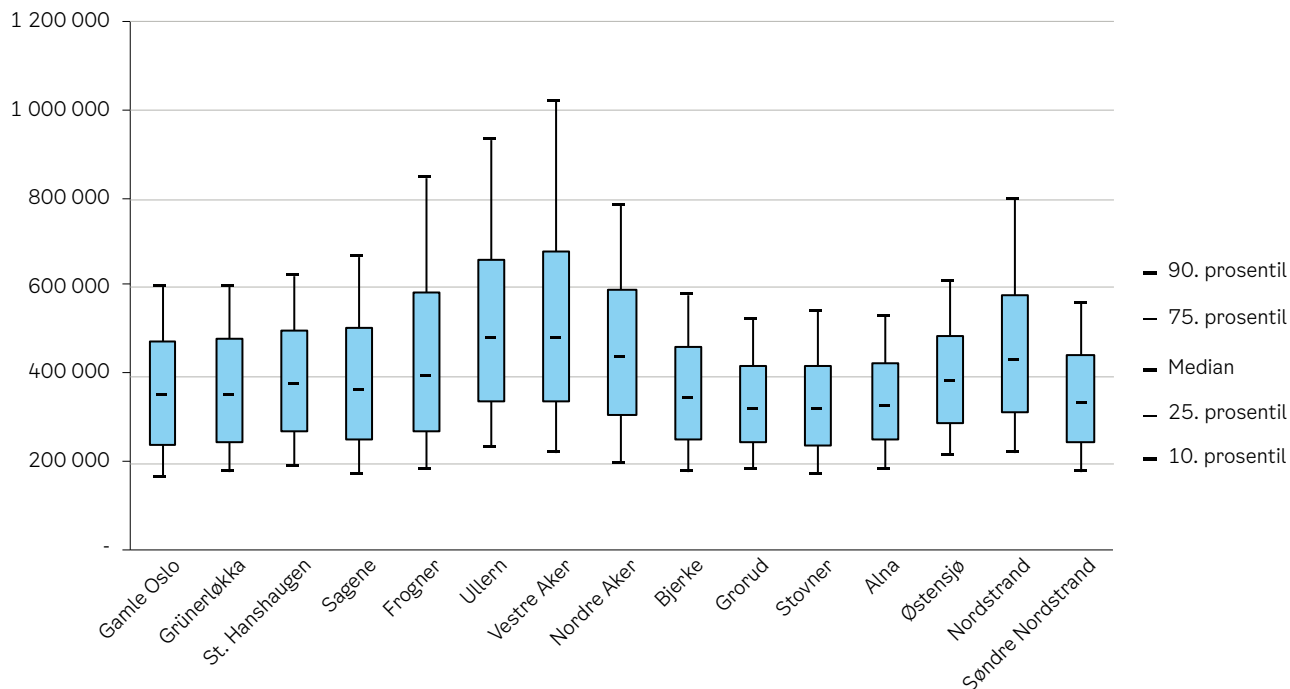
Det er betydelige forskjeller mellom inntektsfordelingen i bydelene. Grensen for å tilhøre tiendedelen med høyest inntekt er nesten dobbelt så høy i

1 With, M. L. (2017, 20. juni). Helse. Slik har vi det, livskvalitet og levekår, utgave 2017. Hentet fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/helse>

2 Djuve, A. B., Bjørnskau, T. & Hagen, K. (1996). *Fra behov til budsjett. En evaluering av Oslo kommunes kriteriebaserte budsjettfordeling mellom bydelene*. Fafo-rapport 1996:210

3 Bråthen, M., Djuve, A. B., Dølvik, T., Hagen, K., Hernes, G. & Nielsen, R. A. (2007). *Levekår på vandring. Velstand og marginalisering i Oslo*. Fafo-rapport 2007:05

4 Halvorsen, T., Nyhus, O. H., Haraldsvik, M., Dyrstad, K., Borge, L. E. & Mandal, R. (2015). *Evaluering av Oslo kommunes kriteriesystem*. SINTEF A27210

Figur 3. Husholdningsinntekt per forbruksenhet 2017, fordeling per bydel.

Kilde: Spesialbestilling SSB

Nyttige fordelingsbegreper:

10. prosentil tilsvarer den verdien der 10 prosent av befolkningen har inntekt som er lavere eller lik, mens 90 prosent har inntekt som er høyere enn denne verdien.

90. prosentil tilsvarer den verdien der 90 prosent av befolkningen har inntekt som er lavere eller lik, mens 10 prosent har inntekt som er høyere enn denne verdien.

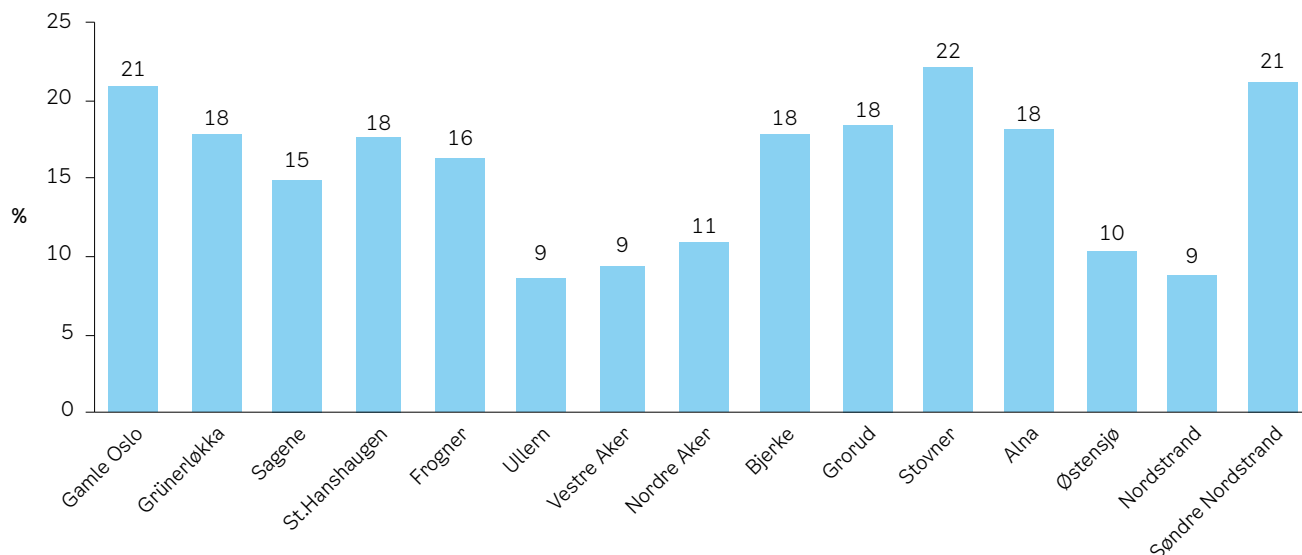
25. prosentil tilsvarer første kvartil, som er den verdien der en fjerdedel av befolkningen har inntekt som er lavere eller lik.

Medianen tilsvarer 50. prosentil.

75. prosentil tilsvarer tredje kvartil.

Avstanden mellom 25. prosentil og 75. prosentil, omtales gjerne som **kvartilbredden** og viser spredningen i inntekt innenfor den **midterste halvparten** av befolkningen.

Figur 4. Andel personer i husholdninger med årlig lavinntekt (EU 60) 2018.

Kilde: SSB, statistikkbanktabell 06947

Vestre Aker som i Bydel Grorud, mens medianinntekten er omtrent 1,5 ganger høyere i Vestre Aker som på Stovner.

For innbyggerne i bunnen av inntektsfordelingen i sin bydel, er forskjellene mellom bydelene mindre. Det er imidlertid verdt å merke seg at 10. prosentil er 37 prosent høyere i Bydel Ullern enn i Gamle Oslo, noe som utgjør en vesentlig forskjell.

I Norge har vi ikke noe offisielt fattigdomsmål, men lavinntekt benyttes ofte som en indikator på fattigdom. Lavinntektsbegrepet omfatter innbyggere som tilhører en husholdning som har en husholdningsinntekt per forbruksenhet (se faktaboks) som er lavere enn 60 % av medianen (EU-60). I bydelene Gamle Oslo, Stovner og Søndre Nordstrand tilhørte over 20 prosent av befolkningen en lavinntektshusholdning (se figur 4).

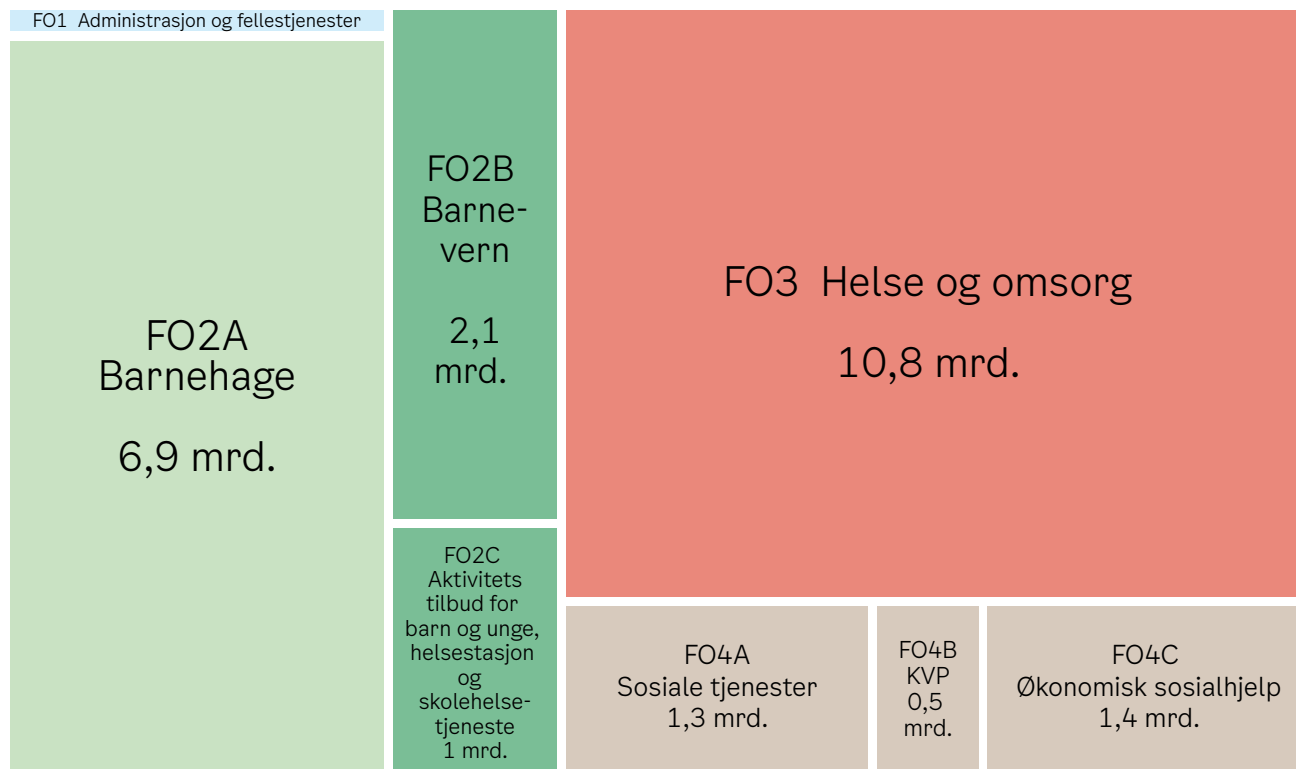
Husholdningsinntekt per forbruksenhet:

Husholdningsinntekt viser til en husholdnings samlede inntekt etter skatt. Per forbruksenhet innebærer at man tar høyde for hvor mange sine behov den samlede husholdningsinntekten skal dekke. Basert på EUs ekvivalensskala får den første voksne i husholdningen en vekt lik 1, den neste voksne får en vekt lik 0,5, mens hvert barn gis vekt 0,3.

Det betyr at en husholdning med to voksne og to barn, med samlet inntekt etter skatt på 1 million har en husholdningsinntekt per forbruksenhet på:

$$\frac{1 \text{ million}}{2,1 \text{ forbruksenheter}} = 476 \text{ 190 kroner}$$

Figur 5. Funksjonsområder (FO) og rammer, vedtatt budsjett 2020.

Kilde: Grønt hefte 2020

Bydelenes fordelingssystem

Det er, som vist ovenfor, vesentlige forskjeller mellom bydelenes befolkning, både når det gjelder alder, utdanning og inntekt. Ulike befolkningsgrupper har ulike tjenestebehov og befolkningssammensetningen i bydelene har derfor stor betydning for omfanget av tjenester de må være i stand til å yte.

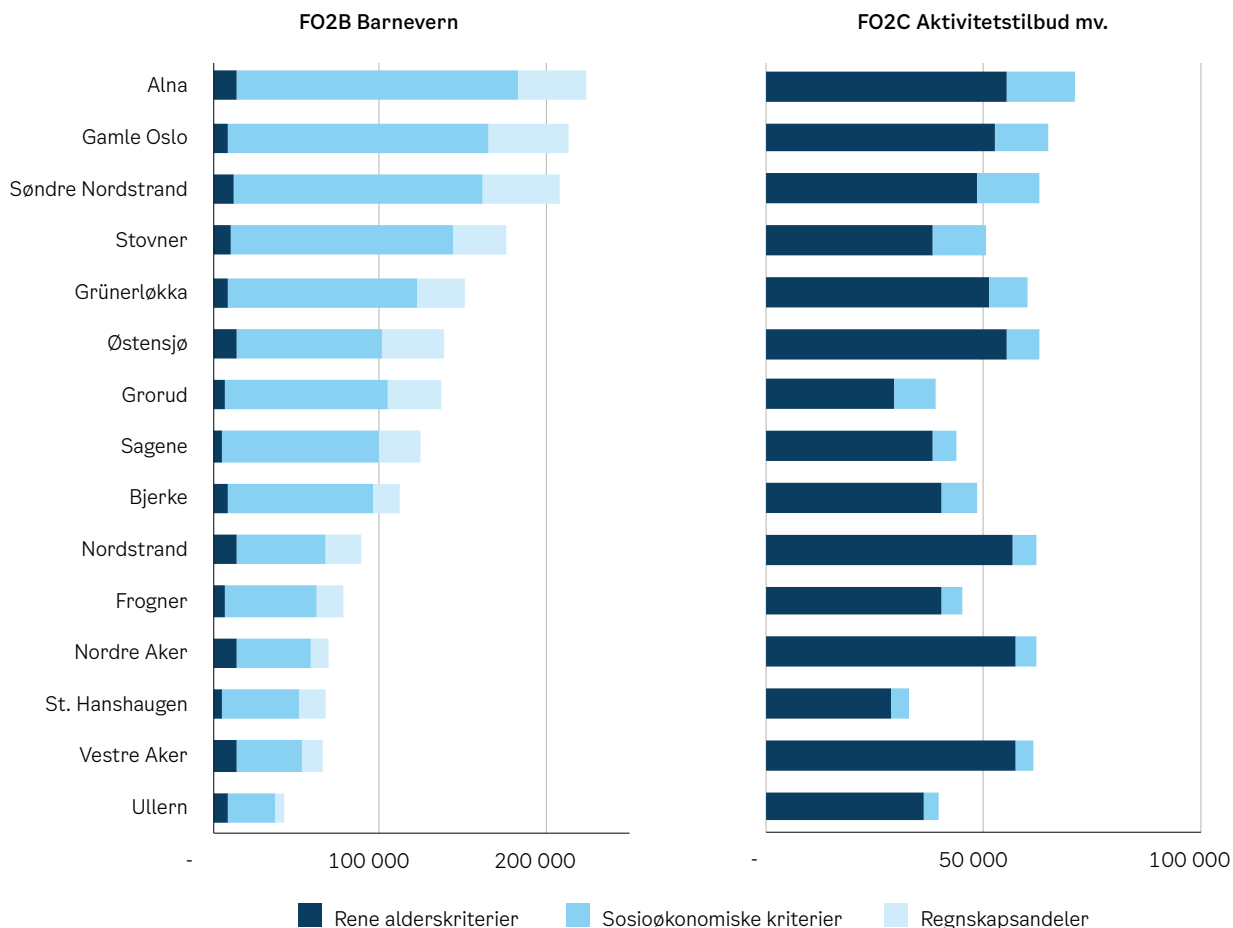
Tjenestene som bydelene har ansvaret for grupperes sammen i funksjonsområder (FO). (Se figur 5) Hvert funksjonsområde har en politisk bestemt budsjettamme som vedtas av bystyret og som skal fordeles mellom bydelene. Fordelingen av budsjettammene gjøres gjennom Bydelenes fordelingssystem, der man tar hensyn til at variasjoner i befolkningssammensetning mellom bydelene gjør at bydelene har ulike utgiftsbehov.

Bydelenes fordelingssystem er basert på at det finnes systematiske sammenhenger mellom ytre, målbare kjennetegn ved byens innbyggere og deres tjenestebehov. Eksempler på slike kjennetegn kan være befolkningens alder, sivilstand, utdanningsnivå og lignende. I bydelenes fordelingssystem omtales slike kjennetegn som kriterier. Hvert av funksjonsområdene

har et eget sett med kriterier som fordeler budsjettammen mellom bydelene.

Valget av kriterier er basert på statistikk over forbruk av kommunale tjenester, forskning og undersøkelser om behovsskapende forhold hos ulike befolkningsgrupper. Ved revisjoner av fordelingssystemet tar man utgangspunkt i eksterne evalueringer, slik som tidligere nevnte rapporter fra Fafo og Sintef. Kriteriene skal reflektere sannsynlige målgrupper for tjenestene innenfor hvert funksjonsområde. For eksempel benyttes antall innbyggere over 90 år som et av kriteriene i fordelingen av rammen for FO3 Helse og omsorg, ettersom eldre utgjør en viktig del av målgruppen for tjenestene innenfor dette funksjonsområdet. Hvordan målgruppen fordeler seg mellom bydelene blir bestemmende for hvordan budsjettammen fordeles, og hver bydel får like mye per innbygger over 90 år.

Funksjonsområdene FO2B Barnevern og FO2C Aktivitetstilbud for barn og unge, skolehelsetjeneste og helsestasjon er gode eksempler på hvordan kriteriesettene for hvert funksjonsområde er skrudd sammen forskjellig for å ta høyde for ulike målgrupper. Begge disse funksjonsområdene inneholder

Figur 6. Fordeling av midler til Barnevern og Aktivitetstilbud mv. Kroner.

Kilde: Grønt hefte 2020

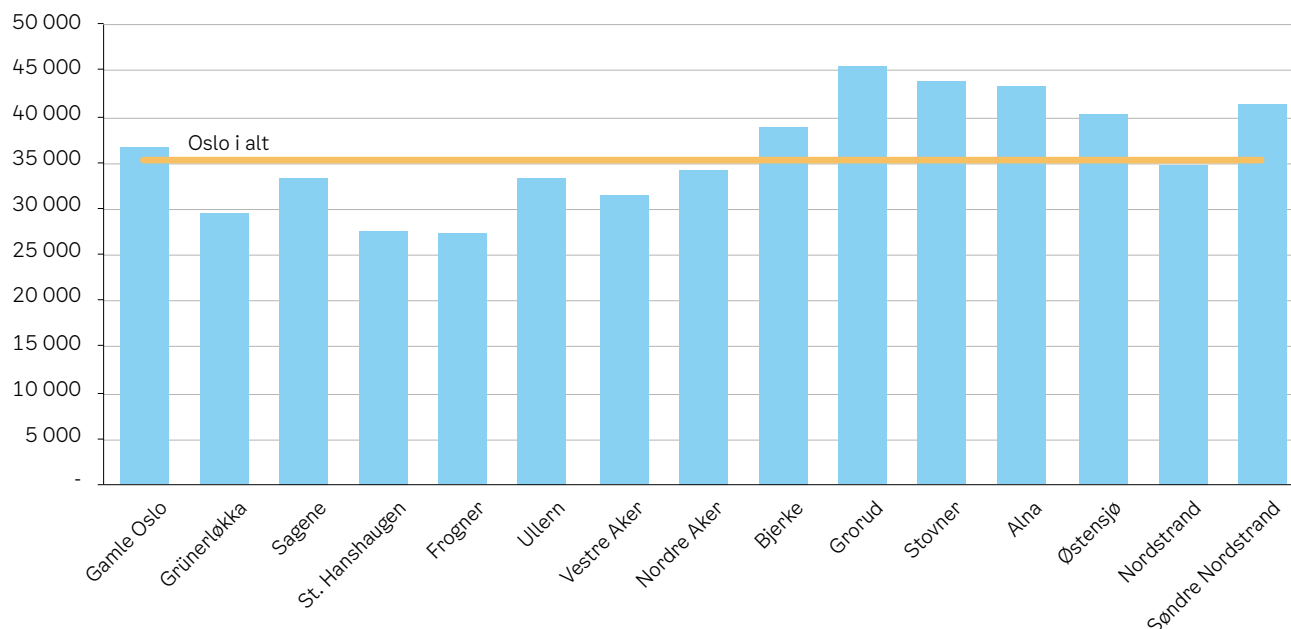

Foto: Colourbox

tjenester som retter seg mot barnebefolkningen, men det er likevel behov for å fordele midler til tjenestene under disse to funksjonsområdene ulikt.

Tjenestene som ligger under funksjonsområdet FO2C Aktivitetstilbud for barn og unge, helsestasjon og skolehelsetjeneste er universelle og av en slik art at store deler av barn og unge under 18 år har krav på disse tjenestene. For dette funksjonsområdet vil derfor variasjonen i antall barn og unge under 18 år langt på vei reflektere variasjonene i tjenestebehov mellom bydelene. Til sammen fordeles 85 prosent av rammen for FO2C basert på rene alderskriterier, som fanger opp antall barn i ulike aldersgrupper. De resterende 15 prosent av rammen fordeles med kriterier som fanger opp ulike sosioøkonomiske forhold som inntekt, utdanningsnivå og innvandringsbakgrunn.

FO2B handler om barnevernstjenester. Det er heldigvis en veldig lav andel av barn og unge som har

Figur 7. Kriteriefordelt budsjett per bydel for 2020. Kroner per innbygger.

Kilde: Grønt hefte 2020

behov for ulike barnevernstiltak. Derfor vil det å kunne se på antall barn under 18 år i liten grad si noe om behovet for barnevernstjenester i en bydel. For dette funksjonsområdet blir bare 8 prosent av budsjett-rammen fordelt på bakgrunn av rene alderskriterier. 72 prosent av rammen blir fordelt på bakgrunn av sosioøkonomiske kriterier, som skal fange opp forhold som antas å ha betydning for risikoen for at et barn har behov for tiltak fra barnevernet. Eksempler på slike kriterier er barn av enslige forsørgere, barn i husholdninger med lav inntekt og formue, samt innvandringsbakgrunn. Ettersom det er en lav andel av barn og unge som har behov for tiltak fra barnevern i utgangspunktet, samtidig som det kan bli svært dyre tiltak for bydelene når behovene først oppstår, er det krevende å konstruere et kriteriesett som i stor nok grad er i stand til å fange opp behovsvariasjonene mellom bydelene basert på kjennetegn ved befolkningen. Derfor har man valgt å la 20 prosent av rammen fordeles basert på bydelenes relative utgifter til barnevern i siste tilgjengelige regnskapsår.

Funksjonsområdene for Barnevern og Aktivitetstilbud for barn og unge, helsestasjon og skolehelsetjeneste har hvert sitt kriteriesett, fordi tjenestene har ulike målgrupper og det er derfor ulike kjennetegn ved befolkningen som kan forklare hvordan behovet for disse tjenestene varierer mellom bydelene. Av samme grunn har alle funksjonsområdene fra figur 5 sine

egne kriteriesett som fordeler budsjetttrammene med utgangspunkt i hvordan de sannsynlige målgruppene for de ulike tjenestene fordeler seg mellom bydelene.

Figur 7 viser at målgruppeorienteringen i fordelings-systemet fører til en vesentlig annerledes fordeling mellom bydelene enn dersom man hadde fordelt et likt beløp per innbygger. De blå søylene viser for hver bydel størrelsen på budsjetttrammene som er fordelt på bakgrunn av kriterier, delt på antall innbyggere. Til sammenligning viser den gule linjen hvordan fordelingen ville ha vært dersom de totale rammene hadde blitt fordelt med et fast beløp per innbygger.

Figuren viser at det er betydelige forskjeller i hvor mye bydelene får tildelt per innbygger. Bydel St. Hanshaugen får i underkant av 26 tusen per innbygger, mens Bydel Grorud får nærmere 43 tusen per innbygger. Gjennom fordelingsystemet får hver bydel tildelt like mye for «like» innbyggere. St. Hanshaugen får for eksempel like mye per barn som bor i en husholdning med lavinntekt og finanskapital under 1G, som det Grorud får. Det er forskjeller i hvor de ulike befolkningsgruppene er bosatt som gjør at noen bydeler får gjennomsnittlig mer per innbygger enn andre.

Idrett står sterkt i Oslo – men hvorfor er ikke alle med?

Ti prosent av barn og unge i Oslo har ikke vært medlem av et idrettslag. Samtidig øker kostnadene for deltakelse i idrettslagene til tross for økte offentlige tilskudd. I denne artikkelen ser vi nærmere på hvilke barrierer som bidrar til at ikke alle barn driver med idrett i Oslo og spesielt på økonomi som barriere.

Av Lisbeth Solstad Ramstad (Byrådsavdeling for kultur, idrett og frivillighet) og Lene Øvstebø Opheim (Bymiljøetaten)

Oslo Idrettskrets' visjon er «Idrettsglede for alle»¹ og Oslo kommunes mål for idrettssektoren er «Oslo skal være godt tilrettelagt for fysisk aktivitet, spesielt for barn og unge»². Blant de organiserte fritidsaktivitetene barn og unge i Oslo deltar i, er de desidert fleste aktivitetene innen idretten. Kommunen har et overordnet ansvar for å tilby anlegg og arealer til idrettsformål. Anleggene blir stilt gratis til rådighet for den organiserte idretten som fyller anleggene med aktivitet. Selv om 90 prosent av barn og unge i Oslo har vært medlem en gang, er det fortsatt en del barn og unge som ikke tar del i idretten. I denne artikkelen ser vi nærmere på hvilke barrierer som bidrar til at ikke alle barn driver med idrett i Oslo og spesielt på økonomi som barriere.

Idrettens organisering

Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (NIF) er det øverste organet i idretten, med rett i underkant av 2,1 mill. medlemskap fordelt på ca. 11 000 idrettslag. NIF har 55 særforbund og 17 idrettskretser. Det er 375 idrettsråd. Idrettsråd er et fellesorgan for alle idrettslag som jobber for å styrke idretten i sin kommune.

Oslo Idrettskrets (OIK) organiserer samtlige idrettslag i Oslo. Med 267 143 medlemskap er kretsen en av

Sammenheng

- 90 % har vært med en eller annen gang gjennom oppveksten.
- Stort frafall i ungdomsidretten.
- Sosiale forskjeller, men ikke økte forskjeller sammenlignet med tidligere undersøkelser.
- Minoritetsjenter er den mest underrepresenterte gruppen.
- Økonomi er den største barrieren, men det er også andre barrierer som spiller inn.
- Kostnadene for deltakelse i idrettslagene har økt selv om de offentlige tilskuddene til idrettslagene har økt.
- Kostnadene ved deltakelse varierer mellom idrettene.
- Kostnadene ved deltakelse synes gjennomgående å være noe høyere i idrettslag som tilhører by- eller bynære kommuner.
- Oslo har den laveste anleggsdekningen i landet.

1 Oslo idrettskrets (2016). Strategisk plan 2016–2020.

2 Byrådets budsjett 2020 – sak 1 – kapittel 11

Foto: Bymiljøetaten

landets største. Oslo er både fylke og kommune og som en følge av dette er Oslo Idrettskrets både idrettskrets og idrettsråd.

Oslo kommunes økonomiske bidrag til idretten

Oslo kommune finansierer idrettsaktivitet på flere måter³.

Kommunen har et overordnet ansvar for å tilby anlegg og arealer til idrettsformål. Oslo skal investere 6 mrd. i idrettsanlegg i årene 2020–2023.

Oslo kommune gir til sammen 108,3 mill. i tilskudd til idretten i 2020. Dette inkluderer blant annet rammetilskudd til Oslo Idrettskrets, tilskudd til Wyller og Bogstad Vinterparadis, tilskudd til ridesentre, tilskudd til realisering av idrettsanlegg i samarbeid med idrettslag og tilskudd til idrettstiltak (arrangementer og lignende).

Oslo kommune har hovedansvaret for drift av de kommunale idrettsanleggene. Som leietaker/ forvalter av Oslo kommunes idrettsanlegg, er Bymiljøetaten og foretakene ansvarlig for oppfølging av vedlikehold av idrettsanleggene inklusiv tekniske installasjoner, lysanlegg og idrettsutstyr.

Alle driftsutgifter tilknyttet de kommunale idrettsanleggene dekkes av kommunen. Dette omfatter utgifter

til blant annet energi, vann og avløp, renovasjon, renhold, samt driftsbidrag som overføres til det enkelte idrettslag i henhold til driftsavtale.

Oslo kommune inngår driftsavtale med idrettslagene som innebærer at en klubb får ansvar for å føre tilsyn i anlegget i idrettens brukstid. Fordelene med å inngå driftsavtale er at det aktuelle idrettslaget som har driftsavtale får eierskap til anlegget, samt muligheten til å disponere eventuell ledig kapasitet.

Per 2019 hadde Oslo kommune 143 driftsavtaler og det ble utbetalt til sammen 23,1 mill. i driftstilskudd. I Oslo er det gratis leie av idrettsanlegg for barn og unge under 25 år. Kostnadene Oslo kommune har ved å tilby gratis leie er ikke kjent da det ikke er gjort beregninger av markedsleie.

Barrierer for deltakelse i idretten for barn og unge

I byrådssak 198/19 beskrives barrierer for deltakelse i idretten for barn og unge i Oslo. Saken baserer seg på informasjon og analyser på feltet, men også på innspill og erfaringer fra bydelene, fire av rådene i Oslo⁴ og idrettslag. For noen av barrierene finnes det kilder som kan gi en oversikt og innsikt i problemstillingen, mens det for andre barrierer er behov for noe mer informasjon og analyser.

³ For alle detaljer se Oslo kommunes årlige budsjett, sist Byrådets budsjett 2020 – sak 1 – kapittel 11

⁴ Rådet for innvandrersamfunn, Rådet for personer med nedsatt funksjonsevne, Det sentrale ungdomsrådet og Rådet for kjønns- og seksuell mangfold.

Det kan være flere barrierer som gjør at man ikke deltar og barrierene kan gå inn i hverandre og forsterke hverandre. Det å være jente eller gutt innebærer også f.eks. å ha en etnisk bakgrunn, seksuell orientering, funksjonsevne og alder.

De ulike barrierene som beskrives i byrådsaken er økonomiske barrierer, utstyr, tidlig spesialisering, transport til og fra aktiviteter, informasjon og kommunikasjon, psykisk helse og prestasjonspress, kultur, kjønn, funksjonsnedsettelse, LHBT-problematikk⁵, mangel på anlegg, treningstid og arealer.

Idrettsdeltakelse i Oslo

Det er flere kilder som kan gi oss oversikt over hvem som deltar og ikke deltar i idretten, og som igjen kan si oss hvem som nyter godt av godene som fordeles til idretten.

Medlemsstatistikken til Oslo Idrettskrets (OIK) viser at 115 569 av medlemmene er under 19 år. Med medlemskap menes alle som har betalt medlemskontingent i et idrettslag. Dette betyr at dersom man er medlem av flere idrettslag kan man bli regnet med flere ganger.

«Ung i Oslo 2018» er en spørreundersøkelse gjennomført blant elever på 84 Osloskoler. Totalt deltok 25 348 elever fra 8. trinn i ungdomsskolen til 3. klasse på videregående.

Undersøkelsen viser:

- Idrett er den typen organisert fritidsaktivitet som desidert flest ungdommer deltar i
- 45 prosent av Oslos tenåringer trener i idrettslag minst én gang i måneden
- 57 prosent mener at å være flink i idrett påvirker statusen i vennemiljøet
- 44 prosent er med i et idrettslag
- Andelen som er aktive i idrett, synker mye med alder
 - I 8. trinn på ungdomsskolen trener 60 prosent i et idrettslag
 - I 3. klasse på videregående trener 21 prosent i idrettslag
- Kun 10 prosent av barn og unge i Oslo har aldri har vært med i et idrettslag. Det har vært en positiv utvikling over tid.
- Av jenter med innvandrerbakgrunn er det 28 prosent som aldri har vært med i et idrettslag
- Av gutter med innvandrerbakgrunn er det 14 prosent som aldri har vært med i et idrettslag

Oslo er en sosioøkonomisk delt by. Grovt sett er de rikeste samlet i deler av vestkanten og i enkelte områder på østkanten, mens de fattigste har en tendens til å bo i drabantbyene og i enkelte indre sentrumsområder. Dette gjenspeiler seg i prosentandel ungdom som trener i idrettslag etter bydeltilhørighet:

Ytre vest ⁶	53 %
Nordstrand	51 %
Østensjø	50 %
Indre vest ⁷	40 %
Groruddalen ⁸	38 %
Søndre Nordstrand	37 %
Indre øst ⁹	37 %

Idretten har en tydelig sosial profil, med et høyere aktivitetsnivå i vest enn i øst, og rekrutterer langt flere ungdom fra høyere enn lavere sosiale lag. Det er sosiale forskjeller, men det er ikke økte forskjeller sammenlignet med tidligere undersøkelser.

I «Idrettsdeltakelse blant ungdom i Oslo. Barrierer, frafall og endringer over tid» av Guro Ødegård, Anders Bakken og Åse Strandbu fra 2016 blir familieressurser og idrettskultur pekt på som den viktigste enkeltdriveren for å forstå hvorfor minoritetsungdommer har lavere deltakelse i idrett enn andre. Familieressurser forstås her som foreldrenes utdanning, familieøkonomi, og hva slags fokus familien har på fysisk aktivitet og foreldreinvolvering i barnas idrettsaktivitet.

Det er en betydelig andel barn og unge som ikke er aktive gjennom organisert idrett i dag med minoritetsjenter som den mest underrepresenterte gruppen. Til tross for at man ser en vekst av minoritetsjenter i barneidretten, har ikke andelen som er idrettsaktive i tenårene økt. Dette kan tilsi at terskelen for å komme inn i idrettene er blitt lavere, men at frafallet blant denne gruppen er økende. I følge rapporten «Ung og aktiv Oslo» av Reidar Säfvenbom og Gro Jordalen ved Norges Idrettshøgskole fra 2017 er det en signifikant overvekt av jenter i gruppen som oppgir seg selv som ikke aktive.

I følge «Ung i Oslo 2018» vil barn og unge som vokser opp i familier med høy utdanning og god økonomi (sosioøkonomisk ressurssterke) har langt større sannsynlighet for å være aktive i organisert idrett enn dem som vokser opp i sosioøkonomisk ressursvake fami-

5 Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

6 Bydelene Ullern, Vestre Aker, Nordre Aker

7 Bydelene Frogner og St. Hanshaugen

8 Bydelene Bjerke, Grorud, Stovner og Alna

9 Bydelene Gamle Oslo, Grünerløkka og Sagene

lier. De som vokser opp i familier hvor verdien av mosjon, trening og idrett står sterkt, og har foreldre som gjør en ekstra frivillig innsats, viser seg å delta i langt større grad enn andre. Dette gjelder uavhengig av innvandringsbakgrunn og familiens sosioøkonomiske status.

Selv om ungdom bruker mer tid på sosiale medier og dataspill enn før, er det i følge undersøkelsen «Ung i Oslo 2018» ingen tegn til at dette har gått ut over deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter. Blant jentene har det vært en liten økning siden 2012, mens tallene for guttene er så å si identiske over tid.

Anleggsdekning som barriere

Oslos lave anleggsdekning er en barriere for deltakelse. I noen bydeler må idrettslag si nei til barn og unge da de ikke har nok treningstid. I andre deler av byen er det ikke idrettslag fordi det aldri har vært anlegg for den type aktivitet akkurat der. I Behovsplan for idrett og friluftsliv 2019–2028¹⁰ fremgår det at Oslo er det fylket i Norge med lavest anleggsdekning. Oslo har også dårligere dekning enn andre store byer i Norge og det er et stort behov for nye anlegg fremover.

Det er også store forskjeller innad i byen. Et Anleggsdekningen er generelt dårligst i indre by. Et

¹⁰ Behovsplanen er et styringsverktøy som synliggjør behovet for nye anlegg, arealer, turveier og friluftslivsområder knyttet til idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet. Behovsplanen rulleres annethvert år og fremmes for bystyret sammen med byrådets forslag til budsjett og økonomiplan.

eksempel på det er for anleggstypen flerbrukshall. Det er Bydel St. Hanshaugen og Bydel Frogner som kommer dårligst ut hvis man teller antall barn og unge per hallflate. Ung i Oslo-undersøkelsen viser at det er en lavere andel barn og unge som er aktive i idrettslag i indre vest (40 %) enn i ytre vest (53 %).

Økonomiske barrierer

Barnefattigdom er mer utbredt i Oslo enn i resten av landet og det er store forskjeller innad i byen. I 2017 var 13,1 prosent av Oslos husholdninger definert som husholdninger med lav inntekt (etter EUs definisjon av lavinntekt). Denne andelen har vært nokså stabil de senere årene, det har vært en nedgang på 0,4 prosentpoeng siden 2014. Til sammenligning var 9,7 prosent av husholdningene i Norge regnet som lavinntektshusholdninger etter samme definisjon. For husholdninger med barn var 12,4 prosent regnet som lavinntektshusholdninger (EUs definisjon). Det er spesielt bydelene i indre by øst, de fire bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand som har høyere andeler enn gjennomsnittet for Oslo. Bydel Stovner hadde den høyeste andelen lavinntektshusholdninger med barn, med 21,9 prosent i 2017. Det vil si at mer enn én av fem husholdninger med barn regnes som lavinntektshusholdninger¹¹.

Med lav inntekt øker risikoen for at foreldre ikke har råd til å la barna begynne med idrett. Det øker også risikoen for frafall fra idrett i ungdomsårene da prisene gjerne går opp.

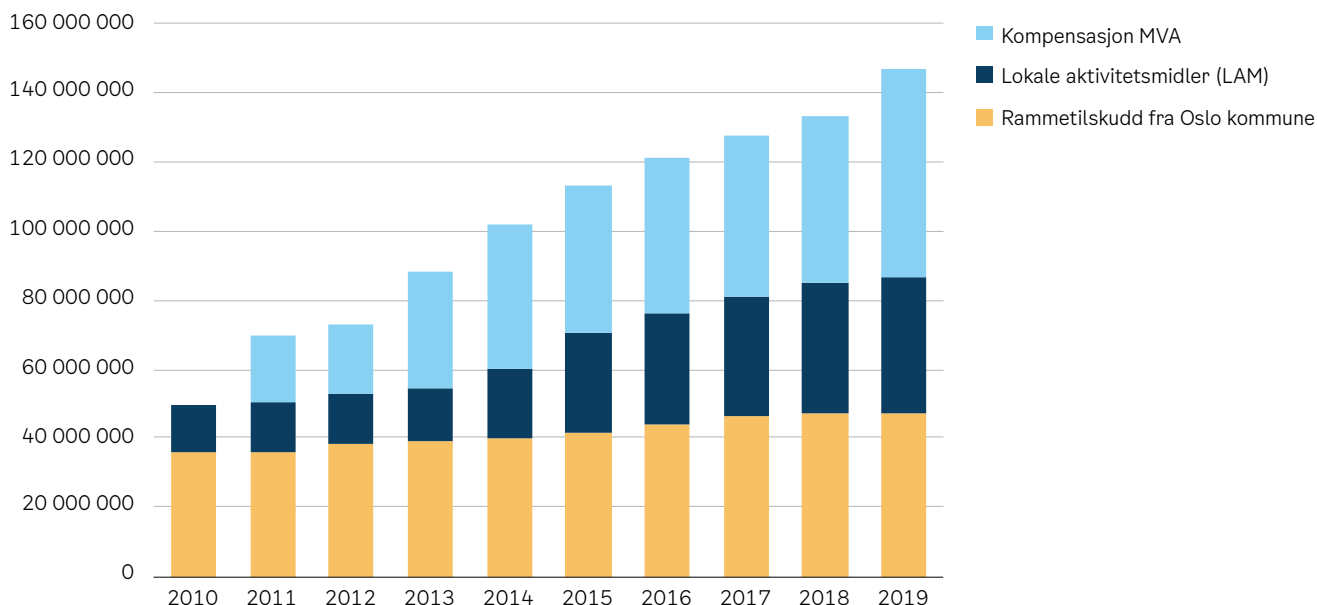
Idrettslagenes økonomi og kostnader for å delta

Men hvorfor er det for dyrt å delta? Oslo idrettskrets har laget en oversikt over idrettslagenes økonomi (se figur 1).

Lokale aktivitetsmidler (LAM) er penger som kommer fra Norsk Tipping via Kulturdepartementet og Norges Idrettsforbund. I henhold til Kulturdepartementets retningslinjer er det idrettsrådene som skal fordele lokale aktivitetsmidler (LAM) og idrettskretsene som skal påse at idrettsrådenes fordeling ikke bryter med retningslinjene. I Oslo er det idrettens samarbeidsutvalg (ISU) som innstiller på fordelingen av LAM og Oslo Idrettskrets som vedtar den endelige fordelingen. Det er et mål at LAM-ordningen skal understøtte den frivillige innsatsen i lagene og bidra til å holde kostnadene ved deltakelse i idrett og fysisk aktivitet nede.

¹¹ Statistikk fra Oslo kommune: <https://www.oslo.kommune.no/statistikk/inntekt-levekar-og-sosiale-forhold/levekar/>

Figur 1. Tilskudd til idretten i Oslo. 2010–2018.

Kilde: Oslo idrettskrets

Summen som skal fordeles til bydelene regnes ut av Oslo idrettskrets på basis av medlemstall i aldersgruppene 6–12 år og 13–19 år i hver bydel (2/3) og antall innbyggere i disse aldersgruppene (1/3). Barn 6–12 år vektes 1/3 og ungdom 13–19 år vektes 2/3. Idrettslag i Oslo som er medlem i Norges Idrettsforbund og som driver idrettslig virksomhet for barn og/eller ungdom i alderen 6–19 år er tilskuddsberettiget.

MVA står for merverdiavgift, og er i denne sammenheng en betegnelse for statens kompensasjonsordning for mva. i idretten. Idrettslag, idrettsråd, særkretser/regioner og AS kan søke om å få kompensert kostnadene de har til mva. ved kjøp av varer og tjenester. Kompensasjonsordningen koordineres via Norges Idrettsforbund sentralt.

Oslo Idrettskrets får hvert år tildelt et rammetilskudd som er Oslo kommunes driftsstøtte til idretten i Oslo. Oslo idrettskrets har fått delegert ansvaret fra Oslo kommune til å fordele midlene til idrettslagene ut ifra gitte kriterier.

Rammetilskuddet deles opp i ulike tilskuddsordninger som idrettslagene kan søke om midler fra. Den største posten i rammetilskuddet er administrasjons- og driftstilskuddet, også kalt hode støtte, som gir til-

skudd til idrettslagene per betalende medlem opp til 25 år. Størrelsen på hode støtten utgjør 250 kr per medlem.

Øvrige tilskuddsordninger som ikke inngår her er anleggs- og lokalleie (for idrettslag som må leie i det private marked samt støtte til heiskort i skiheiser), bidrag til drift av egne anlegg, arrangementsstøtte, stipend, reisetilskudd og idrett for funksjonshemmede.

Som det fremgår av oversikten laget av Oslo idrettskrets har de offentlige tilskuddene til idrettslagene aldri vært høyere. De fleste anleggene i byen er kommunale og det er gratis leie for barn og unge, men kostnadene for deltakelse øker. Oslo Idrettskrets har gjennomgått idrettslagenes regnskap og gjennomgangen viser at dette skyldes følgende forhold:

- Driftskostnadene i idrettslagene øker og det er økte lønnskostnader som påvirker mest
- Kostnadene er typisk høyest i de største idrettslagene
- Akademier, kurstilbud og ekstra treninger bidrar til et kostnadspress. Jo mer penger man har, desto bedre tilbud kan man få fra klubb.

- Særforbund øker egne lisenser og avgifter uten at det har noe grunnlag i økte forsikringskostnader eller nødvendige driftshensyn.

Det er store variasjoner mellom idrettslagene, men i hovedsak er trenden at kostnadene fortsetter å øke.

Oslo Idrettskrets har sammenlignet kostnader per medlem fra 2014 og 2017 i 17 ulike sær-idrettslag og har vist at driftskostnadene i gjennomsnitt har økt med 1 476 kr per medlem i perioden, fra 4 121 kr per medlem i 2014 til 5 596 kr per medlem i 2017).

NRK gjorde i 2019 en undersøkelse¹² som viste at en av seks norske klubber sier de bruker penger foreldre har betalt for barnefotballen til å drifte klubbens seniorlag. En av fem av disse igjen, bruker over 20 prosent av pengene fra foreldrebetaling til sine seniorlag. NRK stilte samme spørsmål til alle landets fotballklubber, der mer enn 370.000 barn og unge mellom 7–16 år spiller organisert fotball. Over halvparten (537 klubber) svarte. I Oslo svarte 11,1 prosent ja på spørsmålet om barnefotballen drifter klubbens seniorer.

På oppdrag for Kulturdepartementet har Oslo Economics i samarbeid med professor Dag Vidar Hanstad ved Norges idrettshøgskole utarbeidet et faktagrunnlag om kostnadene ved deltakelse i organisert idrett «Økonomi som barriere for idrettsdeltakelse – kostnader og kostnadsdrivere i barne- og ungdomsidretten».¹³

Oppdraget har bestått av fem problemstillinger:

1. Hva koster det å delta i organisert barne- og ungdomsidrett?
2. Hva er kostnadsdrivere?
3. I hvilken grad samsvarer kvaliteten på aktivitetene med kostnadene?
4. Hvordan finansieres aktivitetene for barn og unge i idrettslagene?
5. Utgjør kostnadene ved deltakelse en barriere?

Analysene ble gjennomført for 13 utvalgte idretter fordelt på åtte særforbund, for 9-åringer og 15-åringer for sesongen 2018/2019. Samlet for alle idrettene er kostnadene per sesong ved deltakelse henholdsvis om lag 3 600 kroner for 9-åringer og om

lag 9 600 kroner for 15-åringer (gjennomsnitt). Kostnadene ved deltakelse synes gjennomgående å være noe høyere i idrettslag som tilhører by- eller bynære kommuner. Analysene viser at forskjellene i samlet medlemskontingent og treningsavgift til dels forklares av at idrettslagene i by- og bynære kommuner er mer profesjonaliserte – de benytter i større grad betalte trenere og har i større grad administrative årsverk. Idrettslagene i by- og bynære kommuner har også flere organiserte treningstimer, de har flere utøvere og finansierer i større grad kostnadene i idrettslaget gjennom foreldrefinansiering. Analysene viser også at både kostnader til utstyr og idrettsarrangement er høyere i by- og bynære kommuner. Dette kan ha sammenheng med forskjeller i både ambisjonsnivå og kjøpekraft.

Analysene støtter opp om beskrivelsene i byrådssak 198/19 Barrierer for deltakelse i idretten for barn og unge i Oslo og gjennomgangen av idrettslagenes økonomi gjort av OIK. Idretten i Oslo har utviklet seg i en profesjonaliserende retning hvor sportslige ambisjoner og forretningsmessig drift utfordrer frivilligheten som den norske idrettsmodellen er bygd opp på.

Strategiutvalg for idrett

I 2015 satte Kulturdepartementet ned et strategiutvalg som skulle se på den norske idrettsmodellen i en ny tid. Utvalget viser i sin andre delrapport¹⁴, fra 2017, til at samfunnets utvikling kan føre til at det blir vanskeligere å rekruttere folk til dugnad og annet frivillig arbeid i lagene, som igjen kan bidra til å forklare økte lønnskostnader i idrettslagene:

«Mangfoldet og forskjellene i samfunnet øker; sosio-økonomiske forskjeller, etnisk mangfold, mv. blir større. Alt dette skaper utfordringer og muligheter som den organiserte idrettsbevegelsen må forholde seg til. Samfunnet preges av stadig mer knapphet på tid for den enkelte, samtidig som det har vært en generell velstandsutvikling. Dette har ført til at folk i større grad har mulighet til å kjøpe seg ut av forpliktelser og oppgaver. Velstandsutviklingen fører også med seg et større tilbud og flere valgmuligheter, og stadig flere kjøper seg et treningstilbud, som de mener er tidsmessig, kvalitetsmessig eller på andre måter bedre tilrettelagt for dem selv enn idrettslagets tilbud».

¹² <https://www.nrk.no/norge/flere-a-lag-bruker-penger-fra-barnefotballen-1.14513948>

¹³ Oslo Economics (2020). Økonomi som barriere for idrettsdeltakelse – kostnader og kostnadsdrivere i barne- og ungdomsidretten. Rapport 2020-12

¹⁴ Strategiutvalget for idrett (2017). *Den norske idrettsmodellen i en ny tid*. Rapport avlevert til Kulturdepartementet.

RETURADRESSE:

Oslo kommune, Byrådsavdeling for finans, Rådhuset, 0037 OSLO

OSLOSPEILET

Tidligere utgaver av Oslospeilet finner du på www.oslo.kommune.no/oslospeilet

Oslospeilet 2019 – 03

- Oslo – en støyende by?
- Oslofolk strømmer til biblioteket
- Personer med rusproblemer
- Boligprisene i Oslo

Oslospeilet 2019 – 02

- Flest tjener fortsatt mest i vest
- Bo- og flyttemotiver blant barnefamilier
- Oslo og Akershus – stadig tettere sammenvevd
- Statlig bostøtte i storbyen

Oslospeilet 2019 – 01

- Eldre i Oslo
- Helse- og omsorgstjenester til eldre i Oslo
- Pårørendeinvolvering på sykehjem
- Eldres trivsel i Oslo

Oslospeilet 2018 – 03

- Oslo blir varmere og våtere
- Oslofolk støtter en mer klimavennlig by
- Elektrisk by – Persontransport på strøm – før, nå og i framtida
- Avfall – Et klimaproblem der Oslo kan ha løsningen
- Slik ble Oslo Europeisk miljø-hovedstad i 2019
- Den grønne byen

Oslospeilet 2018 – 02

- Lindeberg som bosted – seks år med områdeløft
- Barn og unge på Grønland og Tøyen – trange innerom og risikable uterom
- Økt barne- og ungdomskriminalitet
- Fortsatt befolkningsvekst i Oslo
- Flytteatferd i endring – flytting mellom Oslo og resten av landet

Oslospeilet 2018 – 01

- Helsestasjonstjenesten i Oslo
- Helseutsatte barn og unge – utviklingstrekk i bydelene
- Rusmiddelforgiftning i Oslo – om geografiske og sosiale forskjeller
- Ulykkesskader i Oslo
- Utskrevet fra sykehus til kommunen – utviklingen i tilbudet og effekten av samhandlingsreformen

Oslospeilet 2017 – 02

- Barnehusordninger i Oslo
- Økonomisk sosialhjelp blant barnefamilier i Oslo
- Barnevern
- Barnehagebruken i Oslo
- Grunnskolepoeng og gjennomstrømming i videregående opplæring

Oslospeilet 2017 – 01

- Næringsutvikling i Oslo og Akershus
- Næringsattraktivitet og innovasjon i Oslo og Akershus
- Pendling i Osloområdet
- Yrkesaktivitet i Oslo
- Ansatte i Oslo kommune

Oslospeilet 2017 – 01

- Næringsutvikling i Oslo og Akershus
- Næringsattraktivitet og innovasjon i Oslo og Akershus
- Pendling i Osloområdet
- Yrkesaktivitet i Oslo
- Ansatte i Oslo kommune

Miljøfyrtårn®

